

ΘΩΜΑΣ Β. ΖΙΩΓΑΣ
Πολιτικός Μηχανικός
(Μαστοροχωρίτης)

Τοπωνύμια & Οικωνύμια ΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Καταγραφή – Ερμηνεία – Ετυμολογία – Σχόλια

ΑΘΗΝΑ 2013

Ο Θωμάς Β. Ζιώγας γεννήθηκε το 1942 στο μαστοροχώρι Δροσοπηγή (πρώην Κάντσικο) της Κόνιτσας. Νήπιο βρέθηκε, λόγω του επάρατου εμφύλιου, στη Ρουμανία, όπου και πήγε στο Δημοτικό σχολείο. Φοίτησε στο «Γυμνάσιον εν Κονίτση» και πήρε απολυτήριο γυμνασίου από τη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων (πρακτικό) το 1961.

Είναι διπλωματούχος πολιτικός μηχανικός (1967) της πολυτεχνικής σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, και από το 2006 συνταξιούχος. Επαγγελματικά ασχολήθηκε κυρίως με δημόσια έργα, αλλά και με ιδιωτικές μελέτες/κατασκευές. Διατέλεσε συχνά πρόεδρος της «Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών» και για πολλά έτη μέλος του Δ.Σ. της «Ομοσπονδίας Αδελφοτήτων Κόνιτσας», της οποίας ήταν εισηγητής/μελετητής σε αρκετά αναπτυξιακά συνέδρια. Ερασιτεχνικά και κατά καιρούς, την περίοδο 1980 – 1995, τον απασχόλησαν και ερεύνησε τοπικά θέματα των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας (τεχνικά, αναπτυξιακά, ιστορικά, τοπωνυμικά, γλωσσολογικά, κ.λπ.) και τακτικά αρθρογράφησε γι' αυτά στο περιοδικό «ΚΟΝΙΤΣΑ». Συνέργησε μεγάλως στη συγγραφή του βιβλίου «ΚΑΝΤΣΙΚΟ - ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ, συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου – 1993». Στα τέλη του 2010 κυκλοφόρησε το βιβλίο του «ΚΟΥΔΑΡΙΤΙΚΑ», που αναφέρεται στους πετράδες κτίστες αυτών των Μαστοροχωρίων. Επίσης, στις αρχές του 2011, εκδόθηκε το βιβλίο του «ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΤΙΚΑ», το οποίο περιέχει τις ιδιωματικές λέξεις της ομιλούμενης κοινής ελληνικής στα Μαστοροχώρια της επαρχίας Κόνιτσας (Ηπείρου).

Τοπωνύμια & Οικωνύμια

ΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

© Θωμάς Β. Ζιώγας
οδός Μελίσσου 16
116.35 Αθήνα
Τηλ.: 210 7011014

Παραγωγή: «Εκτυπώσεις Κάπα»
οδός Μάνου Κατράκη 28
565.33 Πολίχνη – Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 587972, Fax.: 2310 608957
e-mail: kotouloulis@gmail.com

ISBN: 978-960-93-4543-9

Αφιερώνεται σε όσους
αγαπούν, ερευνούν και νοιάζονται
τα **Μαστοροχώρια** της Κόνιτσας

ΘΕΩΡΑΣ Β. ΣΚΙΤΑΣ

Γραμματέας Μεταφράσεων

Παλαιόμικρα

«Πολλ' απατηθήναι διζήμενον έμμεναι εσθλόν»

[Όποιος ερευνά, ακόμη και αν σε πολλά απατηθεί, παραμένει χρήσιμος]

Φωκυλίδης (6^{ος} π.Χ. αιώνας)

Ελεγειακός ποιητής

Κατοργητή - Εργαλεία - Επιτομολογία - Σχόλια

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Α. ΠΑΡΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ
ΕΚΔΟΣΗΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2013

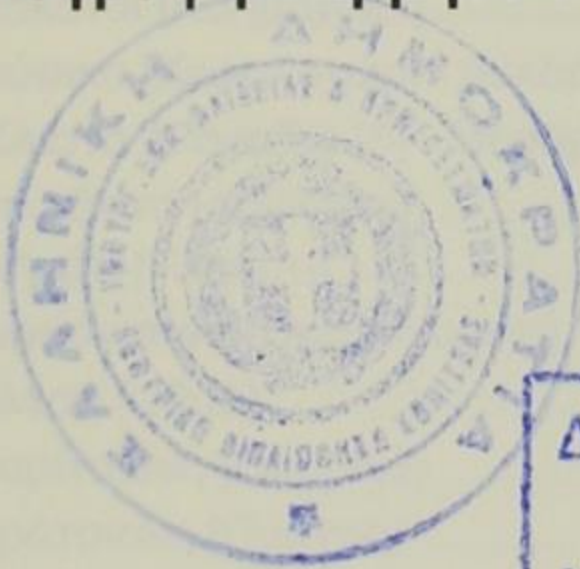

ΘΩΜΑΣ Β. ΖΙΩΓΑΣ
Πολιτικός Μηχανικός
(Μαστοροχωρίτης)

Τοπωνύμια & Οικωνύμια ΤΩΝ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Καταγραφή – Ερμηνεία – Ετυμολογία – Σχόλια

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ	54402
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ	27-3-13
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	94953210

κωδ. εγγ. 3044

ΑΘΗΝΑ 2013

Περιεχόμενα

Συντμημένες λέξεις	12
Πρόλογος	13
Εισαγωγή	15

ΜΕΡΟΣ Α' – Επαρχία Κόνιτσας

Χάρτης επαρχίας Κόνιτσας	26
Ονοματολόγιο οικισμών/χωριών επαρχίας Κόνιτσας	27
Ερμηνευτική προσέγγιση ονομάτων οικισμών/χωριών	29
Κύριες τοπωνυμίες της επαρχίας Κόνιτσας	70

ΜΕΡΟΣ Β' - Μαστοροχώρια

Τοπωνυμίες του χωριού:

[2] Βούρμπιανη [Βούρμπιανη]	83
[12] Ζέρμα [Πλαγιά]	114
[13] Ίσβορος [Αμάραντος]	129
[15] Κάντσικο [Δροσοπηγή]	155
[16] Καστάνιανη [Καστανέα]	182
[17] Κεράσοβο [Αγία Παρασκευή]	200
[22] Λεσκάτσι [Ασημοχώρι]	225
[24] Λούψικο [Κεφαλοχώρι - Λυκόρραχη]	240
[27] Μόλιστα {Γαναδιό [5] - Μεσαριά [27] - Μποτσιφάρι [29]}	255
[28] Μπλήζιανη [Λαγκάδα]	288
[37] Πληκάτι [Πληκάτι]	301
[39] Πυρσόγιαννη [Πυρσόγιαννη]	314
[41] Σέλτση [Οξυά]	331
[42] Σταρίτσιανη [Πουρνιά]	349
[43] Στράτσιανη [Πύργος]	367
[44] Τούρνοβο [Γοργοπόταμος]	379
[46] Φυτόκος [Θεοτόκος]	389
[47] Χιονιάδες [Χιονιάδες]	400
Βιβλιογραφία	415
Χάρτης Μαστοροχωριών	416

Σημείωση: Η αριθμοί του τύπου [X] παραπέμπουν στην αντίστοιχη αρίθμηση των κεφαλαίων «Ονοματολόγιο οικισμών/χωριών επαρχίας Κόνιτσας» και «Ερμηνευτική προσέγγιση ονομάτων οικισμών/χωριών», ενώ οι αριθμοί του τύπου (Y) παραπέμπουν στη βιβλιογραφία.

Συντμημένες λέξεις

Αγγλ.	Αγγλικά
Αλβ.	Αλβανικά/Αρβανίτικα
αρχ. Ελλ	αρχαία Ελληνικά
Βενέτ.	Βενέτικα/Βενετσάνικα
Βλαχ./Βλάχ.	Βλάχικα/Αρουμούνικα
(β.λ.)	βλέπε λέξη
Βουλγ.	Βουλγάρικα
Βυζ.	Βυζαντινά
Γαλλ.	Γαλλικά
Γερμ.	Γερμανικά
Ελλ.	Ελληνικά
επίρρ.	επίρρημα
ετυμ.	ετυμολογία
Ιταλ.	Ιταλικά
Λατ.	Λατινικά
μεγεθ.	μεγεθυντικό
μεταφ.	μεταφορικός
μον Ελλ.	μεσαιωνικά Ελληνικά
μον Λατ.	μεσαιωνικά Λατινικά
νέο Ελλ.	νέο Ελληνικά/ή
παλ. Σλ.	παλιά Σλαβονικά (Palaeoslovensko)
Ρουμ.	Ρουμάνικα
Σερβ.	Σέρβικα
Σλ.	Σλάβικα (γενικώς)
Σχετ./σχετ.	Σχετικό/ά
Τουρκ.	Τούρκικα
υποκορ.	υποκοριστικό
> ή <	φορά εξέλιξης μιας λέξης

Πρόλογος

Η επαρχία Κόνιτσας του νομού Ιωαννίνων, και ειδικότερα τα **Μαστοροχώρια** της, είναι ένας ακριτικός τόπος, που καθόλου ή ελάχιστα μελετήθηκε σε βάθος από τους ιστορικούς και άλλους φιλόσοφους. Ίσως, επειδή απόμακρα και ορεινά καθώς είναι αυτά τα χωριά, στην εσχρατία του νεοελληνικού κράτους, δεν κέντριζαν το ενδιαφέρον των ερευνητών. Αυτό, σε μένα τον Μαστοροχωρίτη την καταγωγή, εκτός από απορία, μου προξενούσε και θλίψη, διότι, ενώ αυτά τα χωριά είχαν «*το άριστον εκείνο, ήσαν ελληνικά*», {κατά παραλλαγή στίχου του ποιητή Καβάφη}, εξακολουθούσαν να είναι παντελώς αγνοημένα από τις γραφές (αρχαίες, βυζαντινές, νεότερες). Για να καλύψω αυτό το κενό, από την δεκαετία του 1980, άρχισα να καταγράφω ό,τι σχετικό διασώζονταν ακόμη στη γλώσσα των γηγενών, προκειμένου να τα ερευνήσω σε ευθετότερο χρόνο. Και αυτή η στιγμή επέστη.

Ήδη εκδόθηκαν και κυκλοφορούν τα δυο βιβλία μου: **1)** τα «**Κουδαρίτικα**» - Αθήνα 2010, που αναφέρεται στη συνθηματική γλώσσα των τεκτόνων/κτιστών κατοίκων των χωριών αυτών, **2)** τα «**Μαστοροχωρίτικα**» - Αθήνα 2011, που περιέχει τις ιδιωματικές λέξεις της ομιλούμενης στα Μαστοροχώρια κοινής ελληνικής. Αυτά τα δυο βιβλία, με το γλωσσικό περιεχόμενό τους, με βοήθησαν πολλαπλά στην ερμηνεία πολλών λημμάτων του παρόντος βιβλίου.

Σε τούτο εδώ το ανά χείρας, τρίτο κατά σειρά, νέο πόνημα μου, αναλυτικώς και λεπτομερώς καταγράφουμε, ερμηνεύουμε και σχολιάζουμε όλες τις επί μέρους τοπωνυμίες της υπαίθρου των χωριών που υπάγονταν στον καταργηθέντα (καποδιστριακό) «*Δήμο Μαστοροχωρίων*». Επειδή και τα τριγύρω κεφαλοχώρια: Αμάραντος [Ίσβορος], Πύργος [Στράτσιανη], Μόλιστα [Γαναδιό, Μεσαριά, Μποτσιφάρι], Πουρνιά [Σταρίτσιανη], Αγία Παρασκευή [Κεράσοβο] ανήκουν, από ανέκαθεν, στο «*έθνος*» των Μαστοροχωρίων, γι' αυτό και τούτα συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα εργασία.

Θεώρησα σκόπιμο, αφού αναφερόμαστε στην επαρχία Κόνιτσας, να ερευνήσω τα παλιά ονόματα όλων των οικισμών/χωριών της επαρχίας. Το προϊόν αυτής της μελέτης παρουσιάζεται στο ειδικό κεφάλαιο «*Ερμηνευτική προσέγγιση ονομάτων οικισμών/χωριών*». Για τον ίδιο λόγο, μελέτησα τις παλιές τοπωνυμίες των κυρίων τοποθεσιών (βουνών, ποταμών, κ.λπ.) του ευρύτερου χώρου της επαρχίας, οι οποίες καταγράφονται στο κεφάλαιο «*Κύριες τοπωνυμίες της επαρχίας Κόνιτσας*». Με αυτόν τον τρόπο το «*μέρος*», δηλ. τα Μαστοροχώρια, εντάσσονται στο «*όλο*», δηλ. στην επαρχία Κόνιτσας.

Στην έρευνά μου, και κυρίως στην εξήγηση και ετυμολογία των τοπωνυμίων, μοναδικό οδηγό και γνώμονα είχα την «*αλήθεια*». Δεν προσπάθησα να εξωραίσω ή να ελληνοποιήσω ονομασίες που καταφανέστατα είναι ξενικές, ούτε και να τις απο-

σιωπήσω, όπως έκαναν οι παλιοί ελληνοδάσκαλοι, είτε από άγνοια ή αδυναμία πρόσβασης σε ξενόγλωσσες πηγές, είτε από μια παράδοξη σήμερα «εθνική» σκοπιμότητα, συχνά ξένη προς την «αλήθεια». Όποια, όμως, αλλόγλωσση ονομασία έχει ελληνικό υποκείμενο θέμα, το έτυμο αυτό πάντα αναφέρεται, για να δειχθεί και η τεράστια επίδραση της ελληνικής στους όμορους λαούς.

Όλες οι ξένες λέξεις, στις οποίες ανάγεται η ερμηνεία όποιας τοπωνυμίας του παρόντος πονήματος, γράφονται με μικρογράμματη λατινική γραφή. Για την απόδοση της προφοράς των ημίφωνων σλάβικων φθόγγων Ъ και Ы γίνεται χρήση του ψηφίου j. Βέβαια, τα λήμματα καταγράφονται με το ελληνικό αλφάβητο, πλην, όμως, αυτό δεν μπορεί να αποδώσει τους ξένους φθόγγους **σι = ṣ** (= Σλ. ш, Αλβ. sh, Τουρκ./Ρουμ. ş) - **ζι = ž** (= Σλ. ж, Αλβ. zh) - **τσ = c** (= Σλ. ц, Αλβ./Τουρκ. c, Ρουμ. ț) - **τσι = ç** (= Σλ. ч, Τουρκ./Αλβ. ç) - **τζ ή τζι** (= Αλβ. xh), οι οποίοι προφέρονται και στην τοπική γλώσσα. Γι' αυτό η εκφορά των λημμάτων με βάση την ελληνική γραφή συχνά δεν αποδίδει την πραγματική, και αυτό είναι ένα αναπότρεπτο έλλειμμα.

Τέλος, ευχαριστώ όλους τους συμπατριώτες από τα Μαστοροχώρια, οι οποίοι μου έδωσαν στοιχεία για τα τοπωνύμια του χωριού τους και με βοήθησαν πολλοπλώς στην ολοκλήρωση τούτης της έρευνας. Είναι πολλοί και τα ονόματά τους αναγράφονται στην αρχή κάθε λήμματος οικισμού/χωριού. Και πάλι, ένα μεγάλο **ευχαριστώ**, από την καρδιά μου, σε όλους.

Αθήνα, 2012

Θ. Β. Ζ.

Εισαγωγή

Η επαρχία Κόνιτσας καταλαμβάνει το ΒΑ άκρο του νομού Ιωαννίνων. Είναι μια τριγωνόσχημη περιοχή. Η Α πλευρά της ορίζεται από τις κορυφογραμμές της οροσειράς Γράμμος-Σμόλικας, όπου συνορεύει με τη Δ. Μακεδονία (νομός Καστοριάς και Γρεβενών). Η ΒΔ πλευρά της είναι οι κορυφοσειρές του ΝΔ κλάδου του όρους Γράμμος, που οριοθετούν και τα σύνορα με την Αλβανία. Η τρίτη και Ν πλευρά ορίζεται στο μεγαλύτερο μήκος της από την κοίτη του Αώου ποταμού, όπου συνορεύει με τα Ζαγοροχώρια, καθώς και κάποιες περιοχές πέραν αυτού, στο χώρο της πεδιάδας της Κόνιτσας, όπου συνορεύει με την επαρχία Πωγωνίου.

Ειδικότερα, τα **Μαστοροχώρια** της Κόνιτσας καλύπτουν το Β άκρο αυτού του τριγώνου, με Ν πλευρά την ιδεατή γραμμή που συνδέει τα χωριά Αμάραντος [Ίσβορος], Πύργος [Στράτσιανη], Μόλιστα [Μποτσιφάρι, Μεσαριά, Γαναδιό], Πουρνιά [Σταρίτσιανη], Αγία Παρασκευή [Κεράσοβο], συμπεριλαμβανομένων και αυτών, παρόλο που, διοικητικά και μόνον, δεν είχαν υπαχθεί στον (καποδιστριακό) «Δήμο Μαστοροχωρίων». Αυτός ο ορεινός χώρος διασχίζεται από τον Σαραντάπορο ποταμό και τους παραποτάμους του, όπου, στα πρηνή των κοιλάδων τους, είναι κτισμένα όλα τα Μαστοροχώρια. Και λέγονται έτσι, γιατί, από απομνημονεύτων αιώνων, οι άνδρες επαγγέλλονταν τη μαστορική/κτιστική της πέτρας τέχνη, έχοντας τον δικό τους συντεχνιακό διαλεκτικό κώδικα, τα «κουδαρίτικα». Όταν το 1913 ήλθε το «Ελληνικό» και εντάχθηκαν αυτά τα χωριά στο νέο ελληνικό κράτος, ήσαν όλα ελληνόφωνα, με εξαίρεση τα δίγλωσσα χωριά Πληκάτι (αλβανικά + ελληνικά), Δέντσικο [Αετομηλίτσα] (βλάχικα + ελληνικά) και Φούρκα (βλάχικα + ελληνικά). Τα δύο τελευταία δεν είχαν υπαχθεί στο «Δήμο Μαστοροχωρίων», αν και βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Λόγω αυτής της ιδιαιτερότητάς τους, αλλά και επειδή δεν σχετίζονται με την τεκτονική/κτιστική, δεν έγινε εδώ έρευνα για τις τοπωνυμίες τους.

Η παραπάνω περιγραφή της χωροθέτησης της επαρχίας και των Μαστοροχωρίων της Κόνιτσας κρίθηκε αναγκαία, για να διαφανεί με ποιούς γειτονεύει ο χώρος, από τους οποίους ασφαλώς δέχθηκε, αλλά και έδωσε, πολλές επιρροές.

Σ' αυτόν τον χώρο της επαρχίας Κόνιτσας, όταν το 1913 ήλθε το «Ελληνικό», όπως προείπαμε, υπήρχαν οικισμοί/χωριά, οι οποίοι απογράφηκαν τότε με τα παλιά τους ονόματα. Πολλά από αυτά σώζονται και ισχύουν ακόμη. Αρκετά έχουν αλλάξει ή έχουν ξεχασθεί. Ίσως, κάποιοι νεότεροι να μη γνωρίζουν καν την ύπαρξη αυτών των παλιών ονομασιών, πολύ δε περισσότερο τη σημασία τους. Γι' αυτό, στο ειδικό κεφάλαιο «*Ερμηνευτική προσέγγιση ονομάτων οικισμών/χωριών*», καταγράφουμε όλες τις παλιές ονομασίες αυτών των οικισμών/χωριών και προσεγγίζουμε ερμηνευτικά τη σημασία τους, κυρίως εκείνων που είναι ξένης προέλευση

και δεν είναι αυτονόητη η έννοια που υποκρύπτουν. Βέβαια, κατά καιρούς, σε διάφορες Ηπειρωτικές κυρίως εκδόσεις, έχουν δημοσιευθεί σποραδικά άρθρα με εξηγήσεις μερικών ονομασιών οικισμών/χωριών. Δεν δημοσιεύτηκε, απ' ότι γνωρίζω, καμία ολοκληρωμένη εργασία, η οποία να περιέχει όλα τα ονόματα των οικισμών/χωριών της επαρχίας και να τα ερμηνεύει. Μερικώς και αυτό το κενό φιλοδοξεί να καλύψει ετούτο το μελέτημα. Η ιστορική σπουδαιότητα της μελέτης και αποκάλυψης της πραγματικής σημασίας των ονομασιών είναι προφανής και μπορεί να οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα την έρευνα, όπως και παρακάτω γράφουμε.

Στο παρόν σύγγραμμα ασχολούμαστε αναλυτικά και με τις τοπωνυμίες της υπαίθρου όλων των Μαστοροχωριών. Και όταν λέμε τοπωνυμίες εννοούμε τα ονόματα με τα οποία οι κάτοικοι και χρήστες ενός ευρύτερου χώρου βαφτίζουν τις επί μέρους τοποθεσίες, για να μπορούν να προσανατολίζονται και να ορίζουν τη θέση τους μέσα σε αυτόν. Όταν οι τοπωνυμίες καταστούν κοινό κτήμα όλων των χρηστών, τότε ο προσδιορισμός της θέσης των κτημάτων και των λοιπών υποστατικών του καθενός είναι ευχερέστατος. Αντιστοιχούνται επιτυχώς προς το στίγμα ενός πλοίου πάνω στην απέραντη θάλασσα, ή προς τις συντεταγμένες ενός σύγχρονου γεωγραφικού χάρτη. Και να μην υπήρχαν τα τοπωνύμια, έπρεπε οι άνθρωποι να τα εφεύρουν, για να μπορούν να λειτουργούν γεωγραφικώς και να συνεννοούνται για ό,τι σχετίζεται με τον χώρο, μέσα στον οποίο ζούσαν.

Συνήθως, τα περισσότερα τοπωνύμια έχουν σχέση με τα στοιχεία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της θέσης την οποία ονοματίζουν. Η ύπαρξη π.χ. βράχων, γκρεμών, λίθων, νερών, πηγών, κατολισθήσεων, δένδρων, δασών, ζώων, φυτών, κ.λπ., είναι αίτιο για παρεμφερή ονοματοδοσία. Σε πολλές περιπτώσεις και το πως λειτουργείται μια θέση από τους χρήστες της είναι αφορμή για την ονομασία της, π.χ. ιδιοκτησίες, καλλιέργειες, βοσκήματα, μαντριά, ποτίστρες, κήποι, φύλαξη, σκοπιές, στρατιωτική παρουσία, κ.λπ.. Αλλά και μεμονωμένα γεγονότα που συνέβησαν σε μια τοποθεσία, π.χ. φονικά, ενταφιασμοί, πυρκαγιές, κλέφτες, μάχες, κ.λπ., ήσαν αίτια για την ονοματοδοσία τους. Από αυτές τις βασικές αρχές δεν εξαιρούνται τα τοπωνύμια των Μαστοροχωριών. Προσθέτουμε και την αρχή της μακροβιότητας που διέπει τα τοπωνύμια, τα οποία, άπαξ και καθιερωθούν, δεν λησμονιούνται εύκολα. Χειροπιαστή απόδειξη αυτού του τελευταίου κανόνα είναι το παρόν πόνημα, το οποίο πραγματεύεται ονομασίες τόπων που ανάγονται, κατ' ελάχιστο, στους μακρινούς μεσαιωνικούς χρόνους.

Εκείνο που αξίζει εμβριθούς και κριτικής έρευνας είναι οι λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν για τις τοπωνυμίες, ιδίως οι ακατανόητες από εμάς, γιατί πιθανόν να υποκρύπτουν κάποιο ιστορικό ή άλλο γεγονός. Αυτές προέρχονται από τη γλώσσα που μιλούσαν οι παλιοί ανάδοχοι των τοποθεσιών, τότε όταν τις ονομάτισαν. Στο χώρο των Μαστοροχωριών και της επαρχίας Κόνιτσας υπάρχουν, εκτός από τα ελληνικής προέλευσης τοπωνύμια, που είναι μακράν τα περισσότερα, και άλλα, με προέλευση αλβανική, σλάβικη, τούρκικη, λατινική {είτε αυτούσια, είτε μέσω της βλάχικης διαλέκτου, που θεωρείται ως βαλκανική εκδοχή της λατινικής}, δηλ. από

όλες τις γλώσσες που πέρασαν από το χώρο μας. Και αυτό είναι φυσικό, αφού αυτές οι εθνότητες βρίσκονταν στην επαρχία μας (π.χ. οι Έλληνες), ή ήλθαν μέτοικοι σ' αυτήν (π.χ. οι Σλάβοι) και παρέμειναν επί μακρόν, μέχρι είτε να εξελληνισθούν πλήρως, αφομοιωθέντες από τους γηγενείς, είτε να αποχωρίσουν. Επόμενο ήταν να αφήσουν και τα γλωσσικά τους αποτυπώματα, όπως είναι π.χ. μερικά τοπωνύμια.

Για να γίνει περισσότερο εναργές το πως διαχρονικά συνέβη αυτό, θα ρίξουμε μια φευγαλέα ματιά στην ιστορία και στη σειρά εμφάνισης αυτών των λαών και γλωσσών, θεωρώντας ότι οι τοπωνυμίες είναι οι «υπογραφές» που έβαλαν αυτοί οι άνθρωποι στο «βιβλίο επισκεπτών» του τόπου μας. Μερικές από αυτές τις «υπογραφές», ειπωμένες στη δική τους γλώσσα, είναι τώρα ακατάληπτες από εμάς και απαιτούν αποκρυπτογράφηση, για να καταλάβουμε τι ακριβώς σημαίνουν. Και αυτό κάνουμε σε τούτο το βιβλίο.

Οι Έλληνες/Ρωμιοί : Τα ελληνικά φύλα, {είτε ηπειρωτικά, είτε μακεδονικά ήσαν αυτά}, κατοίκησαν και εξακολουθούν να κατοικούν εδώ από τα βάθη της ιστορίας, όπως γραπτώς αναφέρουν ο Ηρόδοτος {περίπου 480 π.Χ. έως 420 π.Χ.} και ο Στράβων {περίπου 64 π.Χ. έως 23 μ.Χ.}. Ήσαν πάντα το κραταιότερο φύλο, τόσο πληθυσμιακά όσο και πολιτιστικά, σε όλη την ιστορική πορεία της περιοχής, κατορθώνοντας, μάλιστα, να αφομοιώσει όλους τους κατά καιρούς {κυρίως τους μεσοβυζαντινούς χρόνους} φερτούς εποίκους. Αυτό δείχνει και η σημερινή σύνθεση του πληθυσμού των Μαστοροχωρίων, στην οποία από αιώνες κυριαρχεί η ελληνική λαλιά και δεν διασώζεται θύμηση ή ομολογία άλλης γλώσσας. Ο χριστιανικός φανατισμός των πρωτοβυζαντινών χρόνων και του μετέπειτα μασαίωνα συνέτεινε στην απαξίωση του εθνικωνυμίου «Έλληνας», διότι αυτό ταυτίστηκε με τον «εθνικό/ειδωλόατρη», έννοια που πέρασε και στους Σλάβους με τον εκχριστιανισμό τους, {παλ. Σλ. *Eljn/Jeljn* (= Έλληνας - παγανιστής, εθνικός), *Grjkj* (= Γραικός, Έλληνας/Ρωμιός), *Romejaninj* (= Έλληνας/Ρωμιός, Τουρκ. *Rumi*)}. Έτσι, έγινε αποδεκτός και καθιερώθηκε ο δανεικός όρος «Ρωμιός», ο οποίος αδιαχώριστα εμπεριέχει και την έννοια «χριστιανός», με τον οποίο έζησε και πορεύτηκε ο ελληνισμός κατά την μακρότατη μεσαιωνική περίοδο, με κέντρο την Κωνσταντινούπολη.

Η αντίληψη αυτή, αν και συνεχώς φθίνουσα, διατηρήθηκε και μετά την άλωση της Πόλης (1453 μ.Χ.), κυρίως στους εκκλησιαστικούς. Ακόμη και ο Πατροκοσμάς (Κοσμάς ο Αιτωλός 1714 - 1779 μ.Χ.), διαπρύσιος κήρυκας των ελληνικών γραμμάτων, λίγες δεκαετίες πριν την ελληνική παλιγγενεσία του 1821 μ.Χ. έλεγε: «*Αδελφοί μου έμαθα πως με την χάριν του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού και Θεού δεν είστε Έλληνες, δεν είστε ασεβείς, αιρετικοί, άθεοι*».

Οι Αλβανοί/Αρβανίτες : Τα ιλλυρικά φύλα από την αρχαιότητα γειτόνευαν με τους Ηπειρώτες και τους Μακεδόνες. Πάντα υπήρχαν επαφές μεταξύ τους. Καθώς γράφει ο Στράβων, τα όρια ανάμεσά τους δεν ήσαν σαφή έκτοτε. Η διγλωσσία ήταν συνήθης από τη μια και την άλλη πλευρά αυτών των ασαφών ορίων. Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, μέσω των εκεί αποικιών και λόγω γειτνίασης, τους επηρέασε έντονα. Αργότερα, περί τον 2^ο π.Χ. αιώνα, κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους/

Λατίνους, δέχθηκαν τεράστια επίδραση στη γλώσσα τους και παρά λίγο να εκλατινιστούν. Υστερότερα, περί τον 7^ο μ.Χ. αιώνα και μετά, η χώρα τους εποίκιστηκε από απειράριθμους Σλάβους, όπως και όλη η Ρωμανία (Βαλκανική), με καταλυτική επιρροή στη γλώσσα τους, σε σημείο που κινδύνευσαν να χαθούν ως ξεχωριστή εθνική οντότητα. Εν τέλει, το πληθυσμιακό και γλωσσικό μόρφωμα του 11^{ου} μ.Χ. ταυτίστηκε έκτοτε με τις ονομασίες Αλβανοί/Αλβανίτες/Αρβανίτες, {από την περιοχή γύρω από το μεσαιωνικό όρος «Αλβανόν/Αρβανόν», περί το σημερινό Ελβασάν, στο μέσον της χώρας τους}, με την οποία πορεύτηκαν στο εξής. Η σημερινή ονομασία «Σκιπετάροι», όπως τώρα μεταξύ τους αυτοαποκαλούνται, είναι αρκετά υστερότερη, {με αρχική σημασία οπλοφόροι, οπλισμένοι, από το Ιταλ. schioppetto (= ντουφέκι) > Ελλ. «σκιπετό» (= όπλο), επειδή συνήθιζαν να οπλοφορούν και συχνά στρατολογούνταν ως πολεμιστές μισθοφόροι. Η επίσημη αλβανική ερμηνεία από το Αλβ. shqip (= αετός), παραπέμπει στον βυζαντινό δικάφαλο αετό που ύψωσε και ο επικός τους ήρωας Γεώργιος Καστριώτης-Σκεντέρμπεης (1405 - 1468 μ.Χ.), αλλά χωλαίνει τα μάλα γλωσσολογικά}. Σε αντίθεση με τη νότια Ελλάδα, όπου αυτοί εγκαταστάθηκαν κυρίως κατά τα υστεροβυζαντινά χρόνια {13^{ος} και 14^{ος} μ.Χ. αιώνας}, με πολυάνθρωπες ειρηνικές μεταναστεύσεις, στα Μαστοροχώρια και στην επαρχία Κόνιτσας τους είχαν γείτονες. Προϊόντος του χρόνου, με τη λέξη «Αρβανίτης», τουλάχιστον από το μέσον του 16^{ου} μ.Χ. αιώνα και μετά που υπάρχουν γραφές και ομολογίες, νοούσαν κάθε αλβανόφωνο του ελλαδικού χώρου.

Οι Λατίνοι/Ρωμαίοι : Από τον 2^ο π.Χ. αιώνα, όταν πρωτοπάτησαν πόδι στην ανατολική ακτή της Αδριατικής, δυναμικά και συστηματικά κατέκτησαν όλη τη Χερσόνησο του Αίμου (Βαλκανική), την οποία εξουσίασαν επί αιώνες με τη δική τους λατινική λαλιά, ως επίσημη κρατική γλώσσα. Η μακραίωνη αυτή διακυβέρνηση επέδρασε πολλαπλά σε όλες της εθνότητες του χώρου, διότι είχε συγκρότηση, έννομη τάξη, μεθοδικότητα και άρτια οργανωμένα όργανα/θεσμούς επιβουλής της εξουσίας. Δέχθηκαν την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού, καθώς και τους θεούς των αρχαίων Ελλήνων. Μετά την σταδιακή αποκοπή τους από την λατινόγλωσση Ρώμη {4^{ος} έως και 5^{ος} μ.Χ. αιώνας}, αφομοιώθηκαν από την ελληνόφωνη και περισσότερο εκπολιτισμένη Ανατολή. Συνέχεια και μετεξέλιξή τους ήταν η χιλιόχρονη, βυζαντινή αυτοκρατορία, με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη (την Πόλη), η οποία εν ταυτώ ήταν πρωτεύουσα όλου του χριστιανικού ελληνισμού, δηλ. της ρωμιοσύνης, και είχε επίσημη κρατική και θρησκευτική γλώσσα την ελληνική. Από τότε, αντί για «Έλληνας», επικρατεί σταδιακά ο όρος «Ρωμιός».

Οι Σλάβοι : Πρωτοεμφανίζονται και σταδιακά εποίκίζουν τον χώρο της χερσονήσου του Αίμου (Βαλκανική) από τα μεσοβυζαντινά χρόνια {μέσα 6^{ου} έως και τον 7^ο μ.Χ. αιώνα}, αρχικά ειρηνικά και με την άδεια ή ανοχή των βυζαντινών αυτοκρατόρων, οπότε κατέκλυσαν την Ρωμανία (Βαλκανική) και έζησαν δίπλα ή ανάμεσά μας επί αιώνες. Υστερότερα, οργανώθηκαν σε κράτη αντίπαλα ή φιλικά προς το Βυζάντιο, ανάλογα με τις συγκυρίες. Ο εκχριστιανισμός τους είναι μια επί πλέον αιτία για την πλήρη αφομοίωσή τους από τους αυτόχθονες Έλληνες του τόπου μας,

σε σημείο που να απορεί κανείς για την πλήρη εξαφάνισή τους. Μόνον μερικά τοπωνύμια και ορισμένες λέξεις της ομιλούμενης κοινής ελληνικής θυμίζουν το πέραςμά τους από τα μέρη μας. Η τελευταία οργανωμένη παρουσία τους στον σημερινό βορειοελλαδικό χώρο ήταν περί τα μέσα του 14^{ου} μ.Χ. αιώνα, με τις κατακτήσεις του βασιλιά/κράλη της Σερβίας Στέφανου Δουσάν, ο οποίος, μάλιστα, εγκατέστησε εκεί πολλούς απόμαχους στρατιώτες του. Έκτοτε και καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας δεν αναφέρονται άλλες μαζικές σλάβικες εποικίσεις, παρά μόνον αποσπασματικές περαιτέρω διεισδύσεις προς τα νότια.

Οι Βλάχοι : Αναφέρεται η μαζική παρουσία τους από τους υστεροβυζαντινούς χρόνους {11^{ος} μ.Χ. αιώνας} και μετά, κυρίως ως νομάδες κτηνοτρόφοι. Ακόμη και στα πρόσφατα χρόνια οι νομάδες μεγαλοκτηνοτρόφοι ήσαν βλαχόφωνοι. Πρέπει να είναι πολύ παλιότεροι στο χώρο μας, αφού θεωρούνται και είναι εκλατινισθέντες Έλληνες/Ρωμιοί, γι' αυτό και «Αρουμούνοι» λέγονται μεταξύ τους. Η λατινογενής διάλεκτό τους εμπεριέχει πολλές λέξεις από όλες τις βαλκανικές γλώσσες. Σταδιακά, εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε πολλά μέρη, όπως π.χ. στη «Λάκκα Αώου» της επαρχίας Κόνιτσας. Μερικά τοπωνύμια, όπως αυτά προφέρονται από τους αυτόχθονες, έχουν προέλευση από αυτούς, παρόλο που, πολλές φορές, το υποκείμενο θέμα τους είναι λατινικό.

Οι Τούρκοι : Είναι οι τελευταίοι κατακτητές, συνεχιστές τις βυζαντινής κυριαρχίας, με την ίδια πρωτεύουσα, την Κωνσταντινούπολη (την Πόλη > Τουρκ. Istanbul/Istanbul), αλλά με τη δική τους γλώσσα και θρησκεία. Επί πέντε εκατονταετίες {περίπου από τον 15^ο έως και τον 19^ο αιώνα} εξουσίαζαν τα μέρη μας. Στην κωμόπολη της Κόνιτσας δημιουργήθηκε σταδιακά μια παροικία μουσουλμάνων, όχι κατ' ανάγκη Τούρκων, η οποία επηρέαζε όλη την επαρχία. Δεν μαρτυρείται εγκατάσταση Τούρκων ή άλλων μουσουλμάνων στα Μαστοροχώρια, εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις, γνωστές από αφηγήσεις διαφόρων επεισοδίων. Γι' αυτό και είναι ελάχιστες έως ανύπαρκτες οι τουρκικής προέλευσης τοπωνυμίες στα Μαστοροχώρια, ενώ υπάρχουν αρκετές λέξεις τούρκικης προέλευσης στην ομιλούμενη καθημερινή γλώσσα.

Σε όσους αβασάνιστα λέγουν ότι από τους παραπάνω ξένους δημιουργήθηκαν οι οικισμοί/χωριά στα Μαστοροχώρια, αμείλικτο τίθεται το ερώτημα: «Όταν ήλθαν αυτοί οι άνθρωποι, όποιοι και αν ήσαν, έποικοι ή κατακτητές, δεν υπήρχαν άνθρωποι και οικισμοί/χωριά στον σημερινό χώρο των Μαστοροχωρίων, ». Η λογική απάντηση είναι ότι υπήρχαν. Η επιστήμη της ανθρωπογεωγραφίας δεν δικαιολογεί, σε καμιά περίπτωση, χώρο κενό από ανθρώπους, εκτός και αν αυτό οφείλεται στην κακότητα του φυσικού περιβάλλοντος, κάτι που δεν συντρέχει εδώ. Ο τόπος ήταν ιδεώδης, για τις αγροτοκτηνοτροφικές κοινωνίες του τότε. Επίσης, θα ήταν παραλογισμός ακόμη και να σκεφτεί κανείς ότι, επτά και πλέον αιώνες μετά τον εξανδραποδισμό και την ερήμωση της Ηπείρου, περί το 167/168 π.Χ., από τους Ρωμαίους, η περιοχή θα εξακολουθούσε να ήταν ακατοίκητη. Και οι κατά καιρούς αναφερόμενοι «λοιμοί» {π.χ. το 542 μ.Χ., το 746 μ.Χ. και το 1347 μ.Χ. επιδημία πανώλης

αποδεκατίζει τον πληθυσμό του Βυζαντίου}, ασφαλώς και δεν θα ξεκλήριζαν όλους τους ανθρώπους μιας απόμακρης και αραιοκατοικημένης ορεινής περιοχής, όπως τα Μαστοροχώρια, η οποία, εξ αυτού ακριβώς του λόγου, προστατεύεται αρκετά από τα λοιμώδη νοσήματα. Επειδή, όμως, δεν σώθηκαν γραπτές μαρτυρίες ή αρχαιολογικά ευρήματα από την προγενέστερη εποχή, κατ' ανάγκη η έρευνά μας αρχίζει από την εποχή που προσδιορίζει η ίδια η γλωσσική προέλευση των τοπωνυμίων, όπως αυτά με τον προφορικό λόγο έφτασαν μέχρι τις μέρες μας.

Όπως θα διακριβώσει ο μελετητής του παρόντος πονήματος, οι ονομασίες των επί μέρους τόπων της υπαίθρου χώρας είναι στην συντριπτική τους πλειονότητα ελληνικές, σε όλα τα Μαστοροχώρια, μακράν από κάθε σύγκριση. Μερικές, μάλιστα, εξ αυτών είναι αρχαιοελληνικές.

Από άποψη πλήθους, ακολουθούν οι σλάβικης προέλευσης ονομασίες. Και είναι επόμενο, αφού, επί εκατονταετίες, σε κείνη την υπερχιλιετή, απέραντη, πολυεθνική, βυζαντινή αυτοκρατορία, έζησαν δίπλα ή ανάμεσά μας, είτε ως υποτελείς στους Βυζαντινούς, είτε ως κυρίαρχοι, όταν η βυζαντινή εξουσία ατονούσε και κάποιος δικός τους βασιλιάς (τσάρος/κράλης) εξουσίαζε, συχνά επί δεκαετίες πολλές, τμήματα της ενδοχώρας. Ενδείξεις περί αυτού έχουμε στο γειτονικό νομό Καστοριάς, όπου, μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} μ.Χ. αιώνα, υπήρχαν λιγοστοί σλαβόφωνοι, όχι κατ' ανάγκη φυλετικώς Σλάβοι, απομεινάρια της ιστορικής μίξης των διαφόρων λαών.

Αρκετές, μάλιστα, τοπωνυμίες είναι αυτούσιες λέξεις ή κλιτικοί τύποι της παλαιοσλαβονικής (palaeoslovenska), που δεν πέρασαν, ή πέρασαν με άλλο νόημα, στις ύστερες νοτιοσλάβικες γλώσσες (Σέρβικα, Βουλγάρικα, κ.λπ.), π.χ. «Ματέρι» (= μητρικός) και «Κόσκας» (= αγριόγατος) στη Βούρμπιανη [2] - «Μπέζντανες» (= άβυσσοι) στον Ίσβορο [13] - «Έλια» (= ελατιά) στην Καστάνιανη [16] - «Μπούρντα» (= ράχη) στο Λεσκάτσι [22] - «Μπογκντάνι» (= θεοδοσμένο) στο Κεράσοβο [17] - «Κάπ(ι)στα» (= βωμός) στο Λούψικο [24] - «Πόγονη» (= εκδίωξη) στη Σταρίτσιανη [42] - «Σιτσίνη» (= όρχος, τάγμα) στο Κάντσικο [15] - «Γουμένιτση» (= ηγουμενικό), «Ροβική» (= μικρή τάφρος) στη Μόλιστα [27], «Έλτσια» (= πλάτανος) στο Τούρνοβο [44], «Ρέπιτο» (= αχός, βουητό) στη Ζέρμα [12] - «Μπάντ(ι)να» (= πτώση) στη Σέλτση [41] - «Ροζντόλι» (= λαγκαδιά) στο Πληκάτι [37] - «Μπουγάτισι» (= εύφορο), «Μπούρια» (= σήραγγα) και «Σόσνη» (= έλατο) στη Στράτσιανη [43] - «Πρόσιακος» (= φτωχός) στη Φυτόκο [46] - «Μπάντρες» (= σκοπιές) στους Χιονιάδες [47]. Εξ αυτού του γεγονότος, αναμφηρίστως θα συμπεράνουμε ότι οι έποικοι Σλάβοι εγκαταστάθηκαν στα μέρη των Μαστοροχωρίων πριν τον 10^ο με 11^ο μ.Χ. αιώνα, όταν η παλαιά σλαβονική ήταν ακόμη σε χρήση στους νοτιοσλάβους και δεν είχαν διαφοροποιηθεί πλήρως οι επί μέρους γλώσσες τους.

Παρόλη τη σημερινή γειτνίαση με τους Αλβανούς, παραδόξως, από τη γλώσσα τους ελάχιστα τοπωνύμια προέρχονται, με εξαίρεση το δίγλωσσο {αλβανικά + ελληνικά} χωριό Πληκάτι [37]. Από αυτό ορθώς συμπεραίνεται ότι, στο απώτερο παρελθόν, οι ελληνικοί πληθυσμοί κατοικούσαν πολύ βορειότερα από τα σημερινά

σύνορα, οπότε η αλβανική γλωσσική επιρροή ήταν ασήμαντη στα μέρη μας, και μάλιστα πολύ μεταγενέστερη, δηλ. των υστεροβυζαντινών χρόνων {13^{ος} και 14^{ος} μ.Χ. αιώνας}, όταν τα αλβανικά φύλα μετακινήθηκαν νοτιότερα.

Υπάρχουν ελάχιστες τοπωνυμίες λατινικής προέλευσης, απομεινάρια από την μακράιωνα ρωμαϊοκρατία, ενώ από τη λατινογενή βλάχικη διάλεκτο επικράτησαν και λέγονται μερικές ονομασίες, κυρίως στους βοσκοτόπους των βουνοκορυφών, πράγμα αναμενόμενο, αφού ήσαν ανέκαθεν νομάδες κτηνοτρόφοι που νέμονταν αυτούς τους τόπους.

Αφετηρία από την τουρκική γλώσσα έχουν πολύ λίγες τοπωνυμίες. Μερικές εξ αυτών ενέχουν στρατιωτικό περιεχόμενο, και φέρνουν στο νου την ομολογούμενη φύλαξη του περάσματος από την Ήπειρο στη Μακεδονία και τανάπαλιν, μέσω της βατής κατά το θέρος κοίτης του Σαραντάπορου ποταμού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα οικωνύμια, δηλ. οι ονομασίες των οικισμών/χωριών της επαρχίας Κόνιτσας και των Μαστοροχωριών. Και ενώ, σε κανένα απολύτως χωριό και από πολλούς αιώνες πριν, δεν διασώζεται ίχνος θύμισης και γραφής ότι ίσως κάποτε να ήσαν αλλόγλωσσοι, ούτε και σλαβόφωνοι, οι περισσότερες από αυτές της ονομασίες έχουν σλάβικο υποκείμενο θέμα, παρόλο τον ελληνικό φαινότυπό τους. Ποσοτικά, βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση προς τις τοπωνυμίες των επί μέρους τοποθεσιών της υπαίθρου, όπου, καθώς γράφουμε παραπάνω, πλειοψηφούν κατά πολύ οι ελληνικές ονομασίες. Αυτό είναι μια κραυγαλέα αντίφαση, διότι, αν Σλάβοι ήσαν οι ιδρυτές και πρωτοκάτοικοι εκείνων των οικισμών/χωριών, τότε μόνον αυτοί, ως αρχικοί νομείς και χρήστες του χώρου, θα νομιμοποιούνταν να ονοματίσουν με δικές τους λέξεις, συλλήβδην, και τις άλλες τοποθεσίες της υπαίθρου, οπότε έπρεπε, λογικά, να πλειοψηφούν και εκεί οι σλαβικές τοπωνυμίες. Αυτό, όμως, δεν συμβαίνει εκ των πραγμάτων, όπως προείπαμε. Τότε, πώς εξηγείται αυτή η αντινομία;

Εκτιμώ, στηριζόμενος σε γενικές ιστορικές αναφορές και χωρίς να κατέχω ειδικές γραπτές μαρτυρίες για την επαρχία Κόνιτσας, οι οποίες μάλλον δεν θα υπάρχουν, ότι όλα συνέβησαν σε εκείνους τους σκοτεινούς μεσοβυζαντινούς χρόνους, όταν τα αλληπάλληλα σλάβικα βασίλεια κατακτούσαν επί μακρόν και λυμαίνονταν την Ελληνική Χερσόνησο (Βαλκανική). Αντιμαχόμενοι το Βυζάντιο, κάποιοι από τους ηγέτες τους προσπάθησαν να αποξενώσουν τους ελληνικούς πληθυσμούς που κατακτούσαν από την επιρροή του ελληνόφωνου Βυζαντίου και να τους εκσλαβίσουν, για να είναι περισσότερο πειθήνιοι και υποτακτικοί. Ένας πολύ αποδοτικός τρόπος, για την αποκοπή τους και τη σταδιακή δημιουργία άλλης φυλετικής συνείδησης, ήταν η αλλαγή των ονομάτων των οικισμών/χωριών, ώστε μακροχρονίως να χαθεί η ελληνική τους ταυτότητα. Αυτήν την ταυτότητα, αν δεν γίνονταν αυτές οι μετονομασίες, πάντα θα την θύμιζαν τα ελληνικά ονόματα των οικισμών, τα οποία, εκτός από προσδιοριστικά της τοπικής καταγωγής τους, θα φανέρωναν ανεξίτηλα και στο διηνεκές, με την γλωσσική τους προέλευση, την φυλετική ομοεθνία των οικιστών. Η πρακτική αυτή, είτε διατεταγμένη άνωθεν, είτε από μια λαϊκή

ροπή, φυλετικής αιτίας, ήταν ήδη δοκιμασμένη και είχε αποδώσει καρπούς στις μερικές ή ολικώς εξελληνισμένες βορειότερες περιοχές της Ρωμανίας (Βαλκανικής), όπου εγκατέστησαν τις ηγεμονίες τους και επικράτησαν πληθυσμιακά και γλωσσικά. Σκέπτομαι ότι κάτι παρόμοιο έγινε και στα Μαστοροχώρια, αφού δεν μπορεί να συνέβη μόνο από πρόσκαιρη πληθυσμιακή υπεροχή αυτών των επήλυδων Σλάβων, γιατί τότε αυτοί, ως πολυπληθέστεροι, έπρεπε να είχαν αφομοιώσει τους ελληνόφωνους και όχι αντιστρόφως, όπως εκ των πραγμάτων συμβαίνει από αιώνες.

Θυμίζω ότι η αντίστροφη πράξη, δηλ. η επανελληνίση των περισσοτέρων εξ αυτών από το νέο ελληνικό κράτος, αποκατέστησε την ιστορική συνέχεια, διορθώνοντας τη λεκτική/νοηματική αταξία στις ονομασίες των οικισμών μιας πλήρως ελληνόφωνης περιοχής, όπως τα Μαστοροχώρια, η οποία είχε διασαλευτεί από τους επήλυδες Σλάβους, σχεδόν από τους μεσαιωνικούς χρόνους. Τούτη την επανελληνίση έπρεπε να την είχε κάνει έκτοτε η ελληνική/ρωμαίικη εξουσία της Πόλης, όταν επανακτούσε τον έλεγχο του χώρου. Αλλά αυτή, ζώντας επί αιώνες μέσα στην ασφάλεια των τειχών της Βασιλεύουσας, με την οίηση της θεοφύλακτης αυτοκρατορίας των Ρωμαίων και της οικουμενικότητας του Πατριάρχη, δεν μπόρεσε αρχικά να διαβλέψει και διαχρονικά να αποτρέψει τις αφελληνιστικές κοινωνικές ζυμώσεις και τα συναφή τεκταινόμενα στην υπαιθρο χώρα της Ρωμανίας (Βαλκανικής), λόγω της σλάβικης εποικιστικής πλημμυρίδας. Όλα δείχνουν πως, για την τότε βυζαντινή διοίκηση, το να πληρώνει κανείς τη «δεκάτη» [αποδοχή του Αυτοκράτορα] και να είναι «χριστιανός» [αποδοχή του Πατριάρχη] ήσαν τα ικανά και αναγκαία στοιχεία για να θεωρείται αποδεκτός ως υπήκοος «Ρωμιός», ενώ το να είναι «ελληνικός», ήταν μεν πολύ σπουδαίο προσόν, αλλά όχι επαρκές από μόνο του, αφού πολυεθνική και πολύγλωσση ήταν η σύνθεση της απέραντης αυτοκρατορίας. Εξ αυτού και η ανοχή που επιδείχθηκε μετά τον εκχριστιανισμό των όποιων εποίκων. Σταδιακά και με την πάροδο του χρόνου φάνηκαν τα ολέθρια για τον ελληνισμό αποτελέσματα αυτής της αδυναμίας τους, αλλά και της ανοχής τους, τα οποία ακόμη και στους τωρινούς χρόνους δημιουργούν πολιτικές και διακρατικές τριβές.

Εμβόλιμα αναφέρω ότι ιστορικές θέσεις της επαρχίας Κόνιτσας θεωρούνται :

Ο ευρύτερος χώρος της θέσης «Κλειδί», άλλως «Σμίξη», όπου Αώος και Σαραντάπορος ποταμός ενώνονται. Ο χώρος έχει στρατηγική σημασία και ήταν ο βασικός φυσικός κόμβος επικοινωνίας της επαρχίας προς κάθε κατεύθυνση. Εδώ εντάσσονται: η «Μεσογέρυφα», η «Μέρτζιανη» με τη γέφυρα και το κάστρο της παρά την Πυροβίτσα [Καλόβρυση], η Δεπαλίτσα [Μολυβδοσκεπάστη] με την περίφημη μονή, η Οστανίτσα [Αηδονοχώρι] με τα δεκάδες εξωκλήσια, και το πάντα στρατιωτικώς φυλασσόμενο «Μπουραζάνι».

Το μέρος όπου είναι κτισμένη η κωμόπολη της Κόνιτσας, όπως δείχνει το ανεξερεύνητο κάστρο σε διπλανή κορυφή, πάνω από την τοξωτή γέφυρα του Αώου, καθώς και η γειτονική θέση «Παλιογορίτσα», όπου υπάρχουν εμφανή ευρήματα.

Ο τόπος πάνω και γύρω από το σημερινό τοξωτό γεφύρι του Βοϊδομάτη, παρά το χωριό Λιατονάβιστα [Κλειδωνιά], όπου υπάρχουν λείψανα ερειπίων. Και το χα-

μηλό βουνό «Λιατοβούνι», στην πεδιάδα, εκεί όπου ο Βοϊδομάτης ποταμός σμίγει με τον Αώο, πολλά υπόσχεται στους σκαπανείς αρχαιολόγους.

Οι ήπιες υπώρειες της μείζονος Μόλιστας [Γαναδιό – Μεσαριά – Μποτσιφάρι], παρά τη σμίξη Σαρανταπόρου και Βουργουποτάμου, σε συσχετισμό με την γειτονική Σταρίτσιανη [Πουρνιά]. Από πολλούς αναφέρονται εδώ αρχαιολογικά ευρήματα.

Φημίζεται, ακόμη, ως ιστορική θέση, χωρίς να υπάρχουν μέχρι τώρα μαρτυρίες και ευρήματα, η θέση του χωριού Παλαιοσέλι.

Οι παλιές ονομασίες Καβάσιλα, Πλεθούκι [Πυξαριά] και Ίσβορος [Αμάραντος], που λέγονται για τα γνωστά λουτροχώρια της επαρχίας, όπως αυτές ερμηνεύονται παρακάτω, μαρτυρούν ότι οι θεραπευτικές ιδιότητες αυτών ήσαν γνωστές από αρχαιοτάτων χρόνων και μάλλον ήσαν σε χρήση έκτοτε.

Κέντρο της κτιστικής/μαστορικής τέχνης ήσαν τα γειτονικά κεφαλοχώρια Βούρμπιανη, Πυρσόγιαννη, Καστάνιανη. Αυτό λέγει η παράδοση και αυτό καταδεικνύεται από την ερμηνεία των παρωνυμίων, με τα οποία αποκαλούσαν παλιά τους κατοίκους τους οι άλλοι Μαστοροχωρίτες.

Με τις εκκλησιαστικές τέχνες (εικονογραφία, τορευτική τέμπλων, ασημουργία) σχετίζεται, άγνωστο από πότε, πως και γιατί, η τριάδα των γειτονικών χωριών Χιονιάδες, Τούρνοβο [Γοργοπόταμος] και Λεσκάτσι [Ασημοχώρι]. Έτσι φημίζεται και αυτό αποκαλύπτεται από την εξήγηση των οικωνυμίων, αλλά και από την ερμηνεία των παρωνυμίων, με τα οποία αποκαλούσαν άλλοτε τους οικιστές τους οι λοιποί Μαστοροχωρίτες.

Λατρευτικοί τόποι, πιθανώς αρχαιοελληνικοί που εκχριστιανίστηκαν, ήσαν η Δεπαλίτσα [Μολυβδοσκεπάστη] και η Μόλιστα [Γαναδιό-Μεσαριά-Μποτσιφάρι], ενδεχομένως και η Σταρίτσιανη [Πουρνιά], όπως η ερμηνεία των ονομάτων τους αποκαλύπτει. Υπάρχουν, όμως, και επί μέρους τοπωνύμια, των οποίων η ερμηνεία μαρτυρεί αρχαία λατρεία θεών, που υστερότερα ίσως εκχριστιανίστηκε, π.χ. «Κάπ(ι)στα» (= βωμός) στο Λούψικο [24] | «Βάκχος» (= Διόνυσος) στο Κάντσικο [15] και «Βάχνος/Βάκχνος» (= Διονυσιακός) στην Καστάνιανη [16] | «Μπόγκος» (= θεϊκός) στη Μόλιστα [27], «Μπόγκοβο» στον Ίσβορο [13], «Μπογκντάνι» (= θεοδοσμένο) στο Κεράσοβο [17] και «Μπογδανάκια» στους Χιονιάδες [47] | «Ριπάνα» (= διαμονή του Πάνα) στο Κάντσικο [15], «Ριπάν(η)» στο Λούψικο [24], «Πανάτος» στο Κεράσοβο [17], και άλλα.

Θα ήταν παράλειψη να μη αναφέρουμε ότι η κοιλάδα του Σαραντάπορου ποταμού είναι ένα φυσικό πέρασμα μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας, εύκολα βατό, τουλάχιστον κατά τους θερινούς μήνες. Όπως φανερώνουν πολλά επί μέρους τοπωνύμια, αυτό φυλασσόταν από τους κατά καιρούς πικοιλώνυμους κατακτητές, αλλά και από παραμονεύοντες ληστές. Τέτοια τοπωνύμια π.χ. είναι: «Ταμπούρι», «Καζέρμα», «Σιτσίνι», «Καταυλισμός», «Καζμούλη», «Καραούλι» στο Κάντσικο [15], πιθανώς και αυτό το όνομα «Κάντσικο» | μάλλον το οικωνύμιο Φούρκα [45] | «Νταμπόρι», «Ζάσιακας», «Καραούλι», «Μανέρες», «Κουσαρτσικό» στη Ζέρμα [12] | «Τα-

μπούρι», «Κάστρο/Καστρί», «Μιντζιλείς», «Καζάρμα», «Πύργος/Παράπυργος», «Κόν(ι)κα/Κονίκα» στο Κεράσοβο [17], ίσως και αυτό τούτο το οικωνύμιο «Κεράσοβο», για να περιορισθούμε μόνο στα χωριά που βρίσκονται ακριβώς πάνω στο μεταίχμιο των ορίων Ηπείρου και Μακεδονίας.

Περαίνοντας τούτη την εισαγωγή, προτρέπω τον αναγνώστη να καταφύγει σε πιο έγκριτους ιστορικούς για τα θέματα που θίγω παραπάνω, ώστε να ενημερωθεί λεπτομερώς και να σχηματίσει ίδια γνώμη. Διότι τούτο το βιβλίο δεν είναι ιστορικό, ούτε και διαπραγματεύεται το θέμα των εποικισμών στον ελληνικό χώρο και κυρίως των σλάβικων. Άλλοι, σοφότεροι και εγκυρότεροι από εμένα, ασχολήθηκαν διεξοδικά στο παρελθόν με αυτό. Έχει, όμως, ερευνητικό σκοπό, που αφορά την καταγραφή, ερμηνεία, ετυμολογία και σχολιασμό όλων των τοπωνυμίων των Μαστοροχωρίων, καθώς και των ονομάτων, τόσο των κυρίων τοποθεσιών, όσο και του συνόλου των οικισμών/χωριών, της επαρχίας Κόνιτσας. Κάποτε έπρεπε να γίνει η αρχή, και τώρα επέστη η στιγμή να γίνει αυτό συστηματικά. Αν έγινε με επιτυχία, αυτό θα φανεί από την αποδοχή του και την κρίση σας.

Μοναδικός σκοπός τούτου του ερευνητικού και όντως κοπιώδους έργου είναι η αποκάλυψη της «αλήθειας», δηλ. να γίνει κατανοητό, κυρίως από τους γηγενείς, αλλά και τους καθ' ύλην αρμόδιους ερευνητές, το τι σημαίνουν αυτές οι δυσνόητες ονομασίες των τόπων. Κρίνω ότι οι περισσότερες ερμηνείες είναι σωστές. Επειδή, όμως, ανθρώπινα τα λάθη και τα πάθη, ίσως να παρεισέφρησαν και σφάλματα, ή να υπάρχουν και άλλες εκδοχές, τις οποίες ας διερευνήσει ο αναγνώστης, αν, βέβαια, μπορεί. Τέλος, πιστεύω ότι η λεπτομερής καταγραφή και η αποκαλυφθείσα «αλήθεια» ίσως φανεί χρήσιμη σε κάποιους περισσότερο γνωστικούς και φιλόστορες, ώστε να προτείνουν πιο τεκμηριωμένες ερμηνείες και να βγάλουν κάποια συμπεράσματα, ωφέλημα για τη γνώση της ιστορικής μας πορείας, αλλά και για την ισορρόπηση της εσωτερική μας αυτογνωσία.

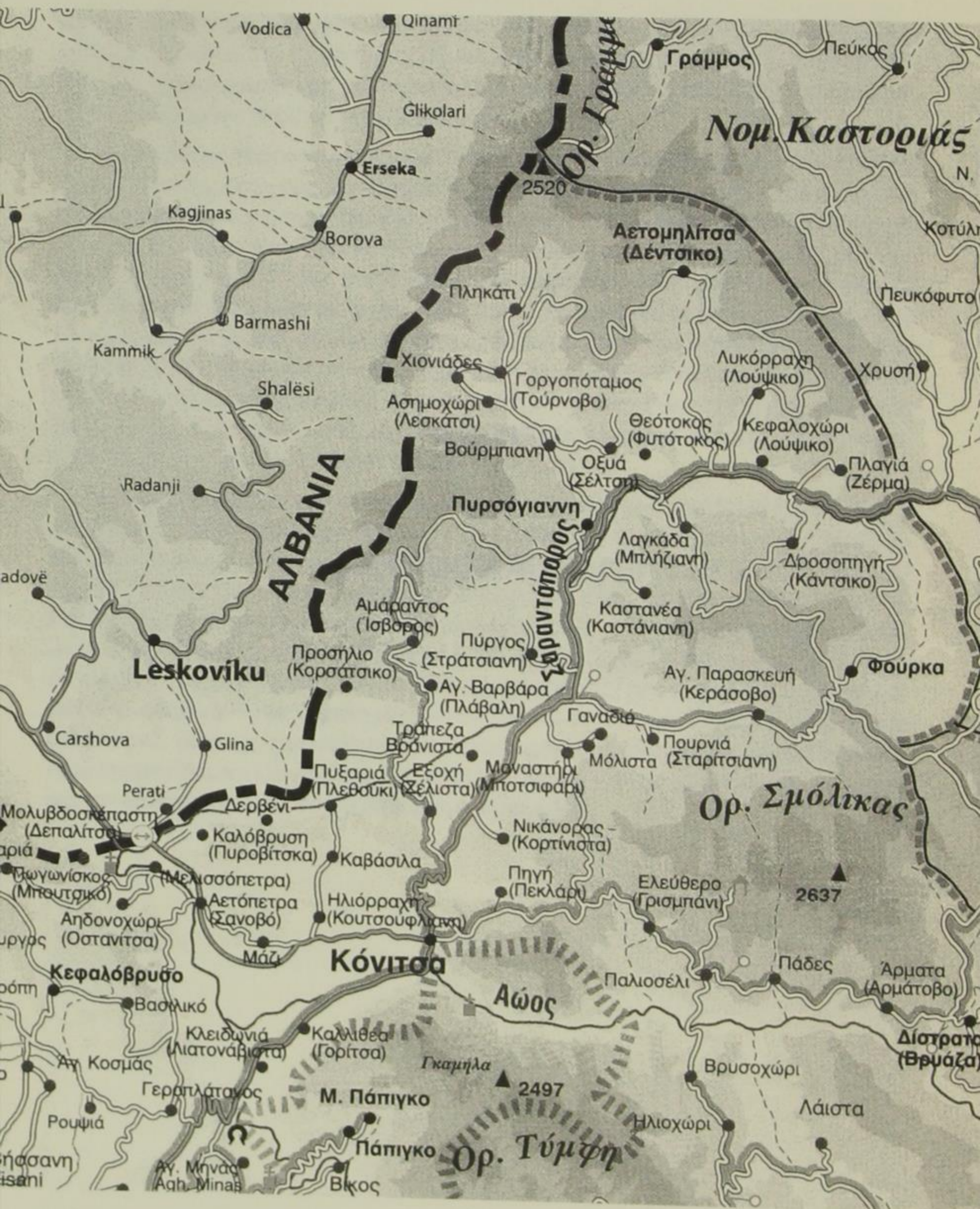
Αθήνα, 2012

Θ. Β. Ζ.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Τωρινός χάρτης της επαρχίας Κόνιτσας. Εντός παρενθέσεων ( ) οι παλιές ονομασίες.

Ονοματολόγιο οικισμών/χωριών επαρχίας Κόνιτσας

(με αλφαβητική σειρά παλιάς ονομασίας)

Παλιά ονομασία

- [1] Αρμάτοβο
- [2] Βούρμπιανη
- [3] Βράνιστα
- [4] Βρυάζα
- [5] Γαναδιό/Μόλιστα
- [6] Γορίτσα
- [7] Γρισμπάνι
- [8] Δέντσικο
- [9] Δεπαλίτσα
- [10] Δερβένι
- [11] Ζέλιστα
- [12] Ζέρμα
- [13] Ίσβορος
- [14] Καβάσιλα
- [15] Κάντσικο
- [16] Καστάνιανη
- [17] Κεράσοβο
- [18] Κόνιτσα
- [19] Κορσάτσικο
- [20] Κορτίνιστα
- [21] Κουτσούφλιανη
- [22] Λεσκάτσι
- [23] Λιατονάβιστα
- [24] Λούψικο
- [25] Μάζι
- [26] Μελισσόπετρα
- [27] Μεσαριά/Μόλιστα
- [28] Μπλήζιανη
- [29] Μποτσιφάρι/Μόλιστα
- [30] Μπουτσικό
- [31] Οστανίτσα
- [32] Πάδες
- [33] Παλαιοσέλι
- [34] Πεκλάρι

Νέα ονομασία

- Άρματα
- Βούρμπιανη
- Τράπεζα
- Δίστρατο
- Γαναδιό/Μόλιστα
- Καλλιθέα
- Ελεύθερο
- Αετομηλίτσα [Γαλαταριά]
- Μολυβδοσκεπάστη
- Δερβένι
- Εξοχή
- Πλαγιά
- Αμάραντος
- Καβάσιλα
- Δροσοπηγή
- Καστανέα
- Αγία Παρασκευή
- Κόνιτσα
- Προσήλιο
- Νικάνορας
- Ηλιόρραχη
- Ασημοχώρι
- Κλειδωνιά
- Κεφαλοχώρι [Λυκόρραχη]
- Μάζι
- Μελισσόπετρα
- Μεσαριά/Μόλιστα
- Λαγκάδα
- Μοναστήρι/Μόλιστα
- Πωγωνίσκος
- Αηδονοχώρι
- Πάδες
- Παλαιοσέλι
- Πηγή

Παλιά ονομασία

- [35] Πλάβαλη
- [36] Πλεθούκι
- [37] Πληκάτι
- [38] Πυροβίτσκα
- [39] Πυρσόγιαννη
- [40] Σανοβό
- [41] Σέλτση
- [42] Σταρίτσιανη
- [43] Στράτσιανη
- [44] Τούρνοβο
- [45] Φούρκα
- [46] Φυτόκος
- [47] Χιονιάδες

Νέα ονομασία

- Αγία Βαρβάρα
- Πυξαριά
- Πληκάτι
- Καλόβρυση
- Πυρσόγιαννη
- Αετόπετρα
- Οξυά
- Πουρνιά
- Πύργος
- Γοργοπόταμος
- Φούρκα
- Θεοτόκος
- Χιονιάδες

Ερμηνευτική προσέγγιση ονομάτων οικισμών/χωριών

[1] ΑΡΜΑΤΟΒΟ [Άρματα]

Προφορά: Στ' Αρμάτοβο, και ο κάτοικος Αρματοβίτης.

Χωριό της Λάκκας του Αώου κατοικούμενο από βλαχόφωνους Έλληνες. Είναι κτισμένο στις κατάφυτες πλαγιές του Σμόλικα. Θρυλείται ότι ήταν το μεγαλύτερο χωριό της Λάκκας Αώου. Οι κάτοικοί του ήσαν υλοτόμοι, αγωγιάτες, ξυλοκαρβουνάδες και κατρανάδες (είδος πίσσας από ρετσίνι πεύκου, κεδρία, Σλ. smola), όπως ακριβώς και στο γειτονικό χωριό Βρυάζα [4], του οποίου οι κάτοικοι, κατά μια πλανώμενη φήμη, κατάγονται από το χωριό Αρμάτοβο.

Παρά την επιθετική, κτητική κατάληξη -οβο, σλάβικης αρχής, η ονομασία είναι λατινογενής ελληνική: μσν Ελλ. «αρμάτος» (= οπλοφόρος στρατιώτης στο Βυζάντιο) < Λατ. armatus (= αρματωμένος, ένοπλος) < Λατ. arma (= όπλα, έντεα, όργανα, σκεύη, άρματα) | όνομα Αρμάτιος/Αρμάτος/Αρμάτης | και επιθετική, κτητική κατάληξη -οβο/-οβα, παραγωγική και στην ελληνική.

Εξ αυτών, με χρήση της επιθετικής, κτητικής κατάληξης -οβο/-οβα, προκύπτει είτε **Αρμάτοβο** (= αρματωμένο | ένοπλο), δηλ. που είχε πολλά όπλα, είτε **Αρμάτοβο** (= του Αρμάτη, Αρμάτικο), δηλ. που ανήκει σε κάποιον ονόματι Αρμάτης. Η δεύτερη ερμηνεία προτείνεται στο (25) της βιβλιογραφίας.

[2] ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ [Βούρμπιανη]

Προφορά: Στ' Βούρμπιαν(η), και ο κάτοικος Βουρμπιανίτης.

Παλαιό και μεγάλο μαστοροχώρι, που βρίσκεται σε πρανές του Γράμμου, στην κοιλάδα του Γοργοπόταμου (Βουρμπιανίτικο ποτάμι).

Ήταν, μαζί με τη γειτονική Πυρσόγιαννη [39], μεγάλο και διάσημο μαστοροχώρι, τουλάχιστον κατά τις πρόσφατες εκατονταετίες, όπως προκύπτει από σωζόμενες γραφές και ομολογίες. Λέγεται ότι τα δυο χωριά συνερίζονταν για το ποιο «έκτισε τον κόσμο». Την από αιώνες μαστόρικη ενασχόλησή τους αποκαλύπτει περίτρανα το επαγγελματικό παρατσούκλι **Τσότσηδες** (= τυκιστές, σφυροκόποι, τυκανιστές), όπως τους αποκαλούν οι άλλοι Μαστοροχωρίτες, {από το αρχ. Ελλ. «τύκος/τυκάνη» (= σφυρί) > νέο Ελλ. «τσόκος/τσοκάνι» (= κέστρα, σφυρί με μυτερό άκρο - σφυρί) και σ' όλες τις βαλκανικές γλώσσες ζοκαν/ζυκαν ή παρεμφερώς}. Εξ αυτών, Τσόκηδες > **Τσότσηδες** (= τυκιστές), με τσιτακισμό, δηλ. τσιοκαναράι-οι/κουδαράι-οι, στην τοπική μαστόρικη/κουδαρίτικη διάλεκτο.

Το όνομα του χωριού είναι φυτωνυμία και έχει σλάβικο θέμα: παλ. Σλ. vjba (= ιτέα, ιτιά, Σερβ. vrba, Βουλγ. vjrbα) | και Σλ. κατάληξη -jane/πληθ. -jani δηλωτική κατοίκων ενός τόπου ή γένους ή έθνους, που σχετίζονται με το θέμα.

Συνεπώς, **Βούρμπιανη** (= ιτεώνας), ενώ κυριολεκτείται «ιτεωνίτες | κάτοικοι ιτεώνα».

Η εξήγηση αυτή είναι παραδεκτή υπό την προϋπόθεση ότι πράγματι εκεί υπήρχαν κάποτε πολλές ιτιές, γεγονός που τώρα δεν επιβεβαιώνεται. Η ίδια εξήγηση δίδεται και στο (1), (5) και (25) της βιβλιογραφίας. Για τον ίδιο λόγο και το παλιό χωριό «Βούρμποβο» των Γρεβενών μετονομάστηκε σε «Ιτέα».

[3] ΒΡΑΝΙΣΤΑ [Τράπεζα]

Προφορά: Στ' Βράνστα, και ο κάτοικος Βραντσινός/Βρανστινός.

Το μικρό αυτό χωριό κείται σε ένα κατάφυτο ομαλό υψίπεδο - γεγονός που μαρτυρεί και το νέο του όνομα - στο οποίο δεσπόζουν οι βαλανιδιές (δένδρα, ρωπάκια) και η βοσκήσιμη βλάστηση, από όπου ίσως και να ονοματίστηκε. Μάλιστα, το κυρίαρχο τοπωνύμιο του χώρου λέγεται «Σιουμάρα» (= ρωπακιά), από το παλ. Σλ. *šuma* (= δάσος, δρυμός, Σερβ. *šuma*, Βουλγ. *šumaj*) και Σλ. *šumarac* (= ρωπίο, πυκνά χαμόδενδρα).

Το όνομα έχει τις εξής εξηγήσεις:

1) Ελλ. «δράνα» (= κατάφυτος τόπος, δενδρώνας, νάπη, αναδενδράς) < αρχ. Ελλ. «δρυς» | Βουλγ. *branište* (= δάσος - δάσος απαγορευμένο στην υλοτομία και βοσκή) | και Σλ. περιεκτική κατάληξη *-išta/-ista* αναφερόμενη στο θέμα.

Εξ αυτών, είτε από το θέμα «δραν-», συν περιεκτική κατάληξη *-išta*, είτε και απευθείας, **Δράνιστα/Βράνιστα** (= ρωπακιά, δράνα, φυτεία, αναδενδράδα), δηλ. κατάφυτος τόπος, εννοείται από δένδρα και κλαδιά, όπως και είναι, με τροπή, είτε του αρχικού Δ σε Β, είτε τού b σε v. Η πρώτη εκδοχή υστερεί, διότι δεν πολυσυνηθίζεται η μίξη αλλοεθνών γραμματικών στοιχείων, χωρίς και να αποκλείεται πλήρως. {Ομοιόσημα τοπωνύμια, από την ίδια ρίζα, είναι: «Σδράνος» στο Κάντσικο [15] και «Λα Ντρεάνα» στο Παλαιοσέλι [33]}.

2) παλ. Σλ. *vrapa* (= κοράκι, κουρούνα, Σερβ./Βουλγ. *vrapa*) και *vranj* (= μαύρος, Σερβ. *vran*) | και Σλ. περιεκτική κατάληξη *-išta/-ista* αναφερόμενη στο θέμα.

Συνεπώς, **Βράνιστα** (= κορακότοπος, γυπέιο), δηλ. μέρος γεμάτο κοράκια.

Παρόλη την γραμματική τελειότητα που έχει η παραπάνω εξήγηση, η οποία προτείνεται και στο (5), (25) της βιβλιογραφίας, δεν είναι τώρα εύκολη η πραγματολογική στήριξή της.

3) Η άποψη ότι από την αρχοντική, υστεροβυζαντινή οικογένεια με επώνυμο *Βρανάς*, {σημαίνει *Μαύρος*, ιδέ ανωτέρω παρ. 2}, προέρχεται η ονομασία, στην οποία, δήθεν, δόθηκε ως τιμάριο, δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί ιστορικά. Αλλά και λεκτικά υστερεί, επειδή τόσο η εκφορά της ονομασίας, όσο και η κατάληξή της, δεν ενέχουν καμία νύξη κυριότητας.

[4] ΒΡΥΑΖΑ [Δίστρατο]

Προφορά: Στ' Βρυάζα/Μπριάζα, και ο κάτοικος Βρυαζιώτης/Μπριαζιώτης.

Μεγάλο χωριό της Λάκκας του Αώου, στις πλαγιές του πευκόφυτου Σμόλικα, κατοικούμενο από Έλληνες βλαχόφωνους. Όλος ο χώρος που το περιβάλλει έχει

πολλά πεύκα, γι' αυτό οι κάτοικοί του ήσαν υλοτόμοι, κατρανάδες (παρασκευαστές ρητινόπισσας από πεύκα, κεδρία, Σλ. smola) και αγωγιάτες. Η προφορά «Μπριάζα» μάλλον προέκυψε από την λατινογενή βλάχικη έκφραση in Vriaza (= στ' Βρυάζα). Η πλούσια βλάστηση και η άγρια ομορφιά του είναι εκείνα που το ονοματοδότησαν.

1) αρχ. Ελλ. «βρυάζω» (= βρύω, είμαι γεμάτος, γέμω, βρίθω).

Συνεπώς, **Βρυάζα** (= βρίθουσα, γεμάτη, πλήθουσα), εννοείται από βλάστηση, κυρίως πεύκα. Τούτη η ερμηνεία είναι ομοιόσημη με το όνομα «Σμόλικας» (= πευκών, πιτυών).

2) Αχνά φημίζεται ότι το χωριό κτίστηκε από οικιστές που ήλθαν από το γειτονικό χωριό Αρμάτοβο [1]. Ο τόπος όπου έκτισαν το νέο χωριό ήταν δασώδης και είχε υψηλά δένδρα λεγόμενα «βρυσσιές», δηλ. φτελιές, ούλμοι. Δείγμα αυτών είναι τα δύο πελώρια αιωνόβια караγάτσια (φτελιές) που καλύπτουν την κεντρική πλατεία και είναι, τρόπον τινά, το σήμα κατατεθέν του χωριού.

νέο Ελλ. «βρυσσιά» (= το δένδρο πελέα, φτελιά, караγάτσι, Λατ. ulmus).

παλ. Σλ. brjestj (= φτελιά, πελέα, Σερβ. brest, Βουλγ. brjast).

παλ. Σλ. brjeza (= σημύδα) και Βουλγ. brjazon (= σημουδέλιος).

Ρουμ. brazî και Βλαχ. bradzi (= έλατα) | παλ. Σλ. brjazda (= ξύλο, δένδρο, ύλη).

Σημειώνουμε ότι συχνά οι χωρικοί συγχέουν τα δύο αυτά δένδρα, δηλ. τη φτελιά με τη σημύδα.

Εξ αυτών, ειδικώς **Βρυάζα** (= πελεώνας, Λατ. ulmana | σημουδεώνας), δηλ. τοποθεσία που έχει πελέες ή σημύδες, εξήγηση προτεινόμενη και στο (2) της βιβλιογραφίας, και γενικώς **Μπριάζα** (= δενδρόφυτη, δενδρήεσσα, σύδενδρη).

3) Εξήγηση από την Ελλ. λέξη «βρίζα» (= σίκαλη) δεν είναι καθόλου πειστική, για γραμματικούς και πραγματολογικούς λόγους. Αυτή δεν μπορεί να χαρακτηρίσει μονοσήμαντα τη θέση του οικισμού, γιατί βρίζα καλλιεργούταν και στα χωράφια άλλων τοποθεσιών. Ούτε το Βλαχ. vrează (= φρύγανο, τσάκνο) σχετίζεται με την ονομασία, γιατί ο τόπος είναι κατάφυτος.

[5] ΓΑΝΑΔΙΟ [Γαναδιό/Μόλιστα]

Προφορά: Στο Γαναδιό, και ο κάτοικος Γαναδιώτης.

Παλαιό χωριό/οικισμός, στις προς τον Βουργουπόταμο υπώρειες του «Κλέφτη», το οποίο μαζί με τα χωριά/οικισμούς Μεσαριά [27] και Μποτσιφάρι [29] συγκροτούν το κεφαλοχώρι της Μόλιστας [27]. Κείται ανατολικά της Μεσαριάς, προς την πλευρά του χωριού Σταρίτσιανη [42].

Οι παρακάτω εξηγήσεις θεωρούνται πιθανές:

1) Ίσως να σχετίζεται η ονομασία με την ιερότητα/ιστορικότητα του χώρου της μείζονος Μόλιστας [27], όπως στο αντίστοιχο λήμμα αναφέρεται.

παλ. Σλ. ganati/gadati/gatati (= στοχάζομαι, αινίττομαι, μαντεύω, προφητεύω, εικάζω, κ.λπ.) | παλ. Σλ. ganatije/gadanije/gatanije (= αίνιγμα, χρησμός, μαντεία,

προφητεία, πρόβλεψη) | Σλοβένικα (u)ganati/gadati (= μαντεύω, προφητεύω, Βουλγ. gadaja) και ganati (= συμβουλεύω).

Οι ειδικοί σλαβολόγοι/γλωσσολόγοι {π.χ στο Slavisches etymologisches Wörterbush, τόμ. 1, σελ. 289, του E. Berneker, Χαϊδελβέργη 1924} συνδέουν το θέμα των παραπάνω λέξεων με το αρχ. Ελλ. «χανδάνω» (= περιέχω, χωρώ, περιλαμβάνω – βαστώ, μπορώ, δύναμαι), και αρχικής εννοίας «βρίσκω, πιάνω».

Φαίνεται ότι οι εννοιολογικώς συγγενείς ρίζες gan-/gad-/gat- έχουν σχέση με τη μαντική, οπότε, είτε απευθείας από το θέμα ganat-, είτε από το θέμα gadan-/gatan- > ευφωνικός αναγρ. ganad-/ganat- > **Γανατ(ε)ίο/Γαναδ(ε)ίο > Γαναδιό** (= μαντείο), {με την συνήθη τροπή του T σε Δ, και του αρχικού G σε Γ, κατά το σχήμα Σλ. gorica > Γορίτσα [6]}, εξήγηση ιστορικά αμάρτυρη. Η φημιζόμενη ιερότητα του ευρύτερου χώρου δικαιολογεί τούτη την εξήγηση, πάντα σε συνάφεια με τις αντίστοιχες λατρευτικές ερμηνείες που δίνονται στα οικωνύμια των αδελφών οικισμών/χωριών Μόλιστα [27], Μποτσιφάρι [29], και την τοπωνυμία «Μάντη ράχη > Μαντ'ράχ'», σε συνδυασμό με το οικωνύμιο Σταρίτσιανη [42] του γειτονικού χωριού και την ιστορική προσέγγισή του στο (18) της βιβλιογραφίας.

2) Το όνομα του χωριού/οικισμού ίσως να είναι και προσδιοριστικό θέσης, πάντα συγκριτικά με τη Μεσαριά [27], όπως πιθανώς αυτό γίνεται και με το Μποτσιφάρι [29], και ερμηνεύεται ως εξής: αρχ. Ελλ. «γανδάω/γανάω» και αμάρτυρο «γαναδάω» (= λάμπω, στίλβω, φέγγω, Λατ. gaudeo) > νέο Ελλ. «γανάδι» (= αυτό που ακτινοβολεί/λάμπει) και «γανάδα» (= η χαλκάνθη των σκευών) | παλ. Σλ. ganati (= ανατέλων ειμί).

Τότε, **Γαναδ(ε)ίο > Γαναδιό** (= φεγγοβόλο | ανατολικό), δηλ. κείμενο προς τα εκεί απ' όπου φεγγοβολεί ο ήλιος, ερμηνεία που αποδίδει την ανατολική του θέση στη μείζονα Μόλιστα [27].

3) Στο (25) της βιβλιογραφίας προτείνεται ως πιθανή και ερμηνεία από το Ελλ. «κάνναβις» > κανναβείον/κανναβιό > Γαναδιό. Στο χωριό υπάρχει τοπωνυμία «Κανναβοκήπια», που σημαίνει ότι παλιά καλλιεργούσαν κάνναβη, όπως και σε άλλα χωριά, π.χ. στο Κεράσοβο [17]. Εξ αυτού δεν θα μπορούσε μονοσήμαντα να ονομαστεί το χωριό, πέρα από τη μεγάλη παραφθορά της λέξης «κάνναβις».

[6] ΓΟΡΙΤΣΑ [Καλλιθέα]

Προφορά: Στ' Γορίτσα, και ο κάτοικος Γορ(ι)τσιώτης.

Είναι καμποχώρι κτισμένο στο ριζό της Τύμφης. Η ονομασία του είναι καθαρά σλάβικη: Βουλγ./Σερβ. gorica (= δασύλλιο) < Βουλγ./Σερβ. gora (= δάσος – όρος) < παλ. Σλ. gora (= βουνό) | και Σλ. κατάληξη -ica.

Εκ των ανωτέρω, απευθείας **Γορίτσα** (= δασύλλιο), που σημαίνει ότι, στη θέση όπου το σημερινό χωριό είναι κτισμένο, κάποτε υπήρχε χαρακτηριστική δασοσυστάδα, η οποία ονομάτισε τον τόπο και στη συνέχεια το χωριό, όταν αυτό κτίστηκε εκεί.

Υπάρχει τοπωνυμία «Παλιογορίτσα», η οποία βρίσκεται κοντά στην Κόνιτσα, προς το χωριό Κουτσούφλιανη [21], όπου υπάρχουν εμφανείς ενδείξεις αρχαιολο-

γικών ευρημάτων. Οι δύο ονομασίες πρέπει ιστορικά και ερμηνευτικά να σχετίζονται, γιατί ακόμη και σήμερα αχνά φημίζεται ότι οι κάτοικοι του χωριού προέρχονται από την «Παλιογορίτσα». Παρόμοια ελληνοσλαβική σύνθετη λέξη είναι το οικωνύμιο Παλαιοσέλι [33].

[7] ΓΡΙΣΜΠΑΝΙ [Ελεύθερο]

Προφορά: Στο Γκριζμπάν(ι)/Γκριζμπάρ(ι), και ο κάτοικος Γκριζμπανίτης/Γκριζμπανίτης.

Το τελευταίο και μοναδικό ελληνόφωνο χωριό της Λάκκας του Αώου ποταμού, πριν αυτός εισέλθει στο φαράγγι που οδηγεί στην πεδιάδα της Κόνιτσας [Στόμιο]. Είναι παλιό μαστοροχώρι, κτισμένο στις υπώρειες του όρους «Κλέφτης». Οι κάτοικοι των χωριών της Λάκκας του Αώου, πηγαίνοντας προς Κόνιτσα και Γιάννινα ή και αντιστρόφως, υποχρεωτικά παρέκαμπταν το αδιάβατο φαράγγι του Αώου και περνούσαν από το χωριό, όπου συχνά κατέλυαν, πριν διέλθουν από τον αυχένα/ράχη «Σουσνίτσα». Δηλαδή, λειτουργούσε ως «επισταθμία» (= χάνι, πανδοχείο), όπου εύρισκαν κατάλυμα και φροντίδα άνθρωποι και υποζύγια.

Σε προηγούμενες εποχές, τους κατοίκους του χωριού τους έλεγαν με το παρατσούκλι **Διακονιάρηδες** (= φροντιστές, θεράποντες), {εκ του αρχ. Ελλ. «διακονώ» (= υπηρετώ, θεραπεύω, προσφέρω υπηρεσία)}. Η εξήγηση αυτή είναι πλήρως ταιριαστή με όσα αναφέρουμε πιο πάνω, αλλά και με τη βαθύτερη ουσία της λέξης Γκριζμπάνι, όπως αυτή παρακάτω ερμηνεύεται, όντας παντελώς ξένη προς τη νεοελληνική έννοια «διακονιάρης» (= επαίτης, ζητιάνος), αν και οι συντοπίτες περιπαικτικά έτσι το εννοούν τώρα, εσφαλμένως βέβαια.

1) Το όνομα του χωριού δείχνει και είναι σλάβικο, με το Z να προφέρεται πάντα ως (Zi) = Ž = Σλ. Ж, εξηγούμενο ως ακολούθως: παλ. Σλ. grjiža (= επιμέλεια, φροντίδα, μέριμνα, Βουλγ. griža, Ρουμ. grija) | παλ. Σλ. barj (= τόπος, χώρα, χωριό) | Αλβ. banoj (= διαμένω, κατοικώ).

Εξ αυτών, Grjiž-barj > **Γκριζμπάρι** > **Γκριζμπάνι** (= τόπος όπου παρέχεται φροντίδα σε ανθρώπους και ζώα, δηλ. επισταθμία), ενώ κυριολεκτείται «φροντιστήριο, επιμελητήριο», με την πρωταρχική έννοια των όρων, και ευφωνική τροπή του P σε N, δηλ. χωριό όπου βρίσκεις φροντίδα, γεγονός που αιτιολογεί όσα ανωτέρω γράφτηκαν. Το λεκτικό θέμα διασώζεται στο τοπικό «γκριτζιάλαβος» (= σχελιαστικός, αυτός που συνεχώς απαιτεί να έχει τη φροντίδα των άλλων).

2) Στο (25) της βιβλιογραφίας προτείνεται ερμηνεία από το Αλβ. ngrys (= βραδιάζω, νυχτώνω – μεταφ. κατσουφιάζω) + θέμα του Αλβ. banoj (= κατοικώ, διαμένω) και banesë-a/banim-i (= διαμονή, κατοικία), με την έννοια «Τόπος σκοτεινός/σκιερός». Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα πραγματολογικά στοιχεία του χώρου, αφού το χωριό έχει νότιο και προσήλιο προσανατολισμό. Επίσης χωλαίνει εννοιολογικά, ενώ γραμματικά υστερεί, κυρίως γιατί λείπει το (Zi) = Ž = Σλ. Ж. Σωστότερο θα ήταν να αποδοθεί ως «Τόπος διανυκτέρευσης | Επισταθμία», έννοια συμβατή με την ερμηνεία της υπερκείμενης παρ. 1.

Οι παραπάνω εξηγήσεις, μαζί με την ενδημούσα στο χωριό μαστόρικη/κουδαρίτικη διάλεκτο και την κτιστική τέχνη, η οποία από απώτερους αιώνες ήταν κοινή σε όλα τα Μαστοροχώρια της επαρχίας Κόνιτσας, δείχνουν πως και τούτο το χωριό είναι πολύ παλαιό, όσο τουλάχιστον και τα άλλα Μαστοροχώρια. Αυτό πιστοποιείται και από το γεγονός ότι μνημονεύεται άπαξ ως «Κριζπάνη», μετά το έτος 1692, στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας, όπως στο (23) της βιβλιογραφίας αναγράφεται.

Η ταυτωνυμία του με τη γειτονιά «Γκρισπάνι», του χωριού «Πλακωτή» Θεσπρωτίας, ίσως είναι τυχαία. Αυτήν επικαλέστηκαν μερικοί φιλέρευνοι, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το χωριό ήταν μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα τσιφλίκι, για να συμπεράνουν ότι είναι νέο χωριό, κτισμένο επί τουρκοκρατίας, δημιουργώντας και τροφοδοτώντας μια διάχυτη σήμερα παράδοση. Αλλά αφού, κατά τα λεγόμενα, είναι νέο χωριό, που εποικίστηκε εξ ολοκλήρου από φερτούς ελληνόφωνους που δεν ήσαν οικοδόμοι, τότε γιατί, από αιώνες πριν, ασκούν την κτιστική και ομιλούν κουδαρίτικα; Υπάρχει, συνεπώς, κάτι το ασυμβίβαστο σε όλα αυτά, γιατί κάποιο στοιχείο δεν είναι αληθές. Οι σχετικές γραφές και παραδόσεις χρειάζονται περαιτέρω τεκμηρίωση.

[8] ΔΕΝΤΣΙΚΟ [Αετομηλίτσα]

Προφορά: Στο Ντέντσκο, και ο κάτοικος Ντεντσιώτης [και λογίως Ντεντσικιώτης].

Χωριό σε πάρα πολύ μεγάλο υψόμετρο, στο γυμνό βουνό πάνω από τη ζώνη των δένδρων του Γράμμου, στις απαρχές του μεγάλου ρέματος «Πιστίλιανη/Πιστίλιαπη». Οι κάτοικοί του ήσαν και είναι βλαχόφωνοι, νομάδες κτηνοτρόφοι. Εξ αυτού του λόγου μετονομάστηκε αρχικά σε «Γαλαταριά». Κατοικούσαν προσωρινά μόνο το καλοκαίρι, ενώ το χειμώνα οι κάτοικοι κατέρχονταν με τα ποιμνιά τους στα χειμαδιά. Πολύ παλαιά, δεν υπήρχε κτισμένο χωριό σε συγκεκριμένη θέση του χώρου, αλλά οι κτηνοτρόφοι έστηναν τις πρόχειρες καλύβες τους, τα γνωστά βλάχικα «κονάκια», εκεί όπου είχαν τα κοπάδια τους. Σε κάποια φάση της ιστορίας τους κατασκεύασαν μόνιμα σπίτια, δηλ. έφτιαξαν χωριό. Αυτό το δομημένο χωριό ονομάζουμε τώρα Δέντσικο/Ντέντσικο.

1) Η παλαιά ονομασία, παρόλο που φαίνεται σλάβικη, λόγω κατάληξης, ίσως είναι καθαρά ελληνική και να αναφέρεται στο δομημένο χωριό. Σχετίζεται θεματικά με το τοπικό μαστόρικο/κουδαρίτικο «ντέντσκο/ντέμτσκο» (= οικοδέσποινα, *domina*) < αρχ. Ελλ. «δέμω» (= κτίζω, δομώ) > Δέμ-σ-ικο/Δέν-σ-ικο > **Δέντσικο** > **Ντέντσκο** (= κτιστό, δομημένο), εννοείται χωριό, κατ' αντίθεση προς τα πρόχειρα ποιμενικά καλύβια, με ευφωνική τροπή του M σε N, {το θέμα είναι *δεμ-/δομ-/δαμ-* και σχετικά: Ελλ. «δέσποινα» < (δέμ-σ-ποινα) | Ελλ. «δεσπότης» < (δεμ-σ-πότης) | αρχ. Ελλ. «δόμος» (= οίκημα, οίκος, οικοδομή, Λατ. *domus*, παλ. Σλ. *domj*, Τουρκ. *dam*)}. Παρά την γραμματική πολυπλοκότητά της, τούτη η ερμηνεία είναι πολύ πιθανή.

2) Ο από απωτάτων χρόνων νομαδικός, ποιμενικός βίος των κατοίκων, οι οποίοι μετακινούνταν ομαδικά, δις του έτους, με μουλάρια κατάφορτα με την οικοσκευή

τους μέσα σε δεμένα «ντένγκια/ντέγκια», δηλ. μεγάλα δέματα (μπόγους), πιθανώς να ήταν η αιτία για την ονοματοδότηση του χωριού, από τους άλλοτε φερτούς Σλάβους, οι οποίοι, όταν ήλθαν, θα τους βρήκαν και τότε να λειτουργούν έτσι. Στα παλ. Σλ. denžti/djenžti (= Λατ. se ponere - τίθημι, τοποθετώ, θέτω κάτι μέσα σε άλλο) > Σερβ. denuti/denen (= τοποθετώ σε συσκευασίες, κάμνω δέματα, συσκευάζω) και denjak (= δέμα, δεσμίδα) | Βουλγ. denk (= δέμα), Αλβ. deng-u (= δέμα) και τοπικό «ντένγκι/ντέγκι» (= ογκώδης στοίβα πραγμάτων που μπορεί να γίνει δέμα που φορτώνεται σε υποζύγιο) < Τουρκ. denk (= δέμα, μεριά φορτίου υποζυγίου), όλα περσικής αρχής. Από το παλ. Σλ. πλέον θέμα denž-, συν την Σλ. επιθετική, τοπωνυμική κατάληξη -sko/-sko, προέκυψε Denž-sko/Denc-sko > Ντέντσκο > **Δέντσκο** (= που έχει δέματα/ντέγκια), {με τροπή του Ž σε C=Ts, κατά το Stražanj > Στράτσιανη [43]}. Αναφέρω ότι με δέματα/ντένγκια συστηματικώς μετέφεραν, όπου δει, είτε τα άφθονα μαλλιά των προβάτων τους, είτε τα πάμπολλα και κάθε είδους μάλλινα υφαντά τους.

3) Εξήγηση συμβατή με το νομαδικό βίο των κατοίκων προκύπτει και από το Βουλγ. den (= ημέρα, Λατ. dies, αρχ. Ελλ. «δία», Σερβ. dan) < παλ. Σλ. dñj (= ημέρα), λέξη ομόηχη με το οικωνύμιο. Από τούτο το θέμα den-, συν την Σλ. επιθετική κατάληξη -sko/-sko, προκύπτει η λέξη Den-sko > **Ντέντσκο**, με την συνεκδοχική, πλην αμάρτυρη, έννοια «πρόσκαιρο», λόγω της εκεί προσωρινής διαμονής των νομάδων βλαχοποιημένων μόνο το καλοκαίρι. Παρά την γραμματική τελειότητά της, υστερεί σφόδρα τούτη η ερμηνεία, διότι στη σλάβικη ομογλωσσία δεν απαντάται αυτή η συνεκδοχική έννοια της λέξης.

4) Στο (2) της βιβλιογραφίας προτείνεται εξήγηση από το Σλ. voda (= νερό) > Vodensko > Densko (= νερότοπος), με αποκοπή της αρχικής συλλαβής. Μάλλον είναι ατυχής αυτή η εξήγηση, κυρίως για πραγματολογικούς λόγους. Ο τόπος του χωριού, τουλάχιστον τώρα, δεν κατακλύζεται από τόσα πηγαία νερά, ώστε αυτά να το χαρακτηρίσουν και εν τέλει να το ονοματίσουν.

[9] ΔΕΠΑΛΙΤΣΑ [Μολυβδοσκεπάστη]

Προφορά: Στ' Διπαλίτσα/Δεπαλίτσα, και ο κάτοικος Διπαλιώτης [και λογίως Δεπαλιτσιώτης].

Τούτο το χωριό είναι κτισμένο στην αριστερή όχθη του Αώου, κοντά στο σημείο «Κλειδί», όπου οι ποταμοί Σαραντάπορος και Αώος ενώνονται, στις υπώρειες του όρους Μερόπη (αρχ. Ελλ. *Αερόπη/Αέροπος*), άλλως «Νεμέρτσικα». Η στρατηγική θέση αυτού του χώρου είναι γνωστή. Το μέρος είναι ιστορική και θρησκευτική τοποθεσία, και μάλλον εκεί υπήρχε κάποιο αρχαίο πόλισμα, το οποίο αγνοούμε τώρα. Έτσι λέγεται και αυτό δείχνουν τα αχνάρια. Μερικοί λόγιοι ταυτίζουν τον χώρο του χωριού με την αναφερόμενη από τον Στέφανο Βυζάντιο πόλη της Μολοσσίδος Μέγαρα, {αρχ. Ελλ. «μέγαρον» (= ναός/άντρο όπου λατρεύονταν οι χθόνιοι θεοί, π.χ. Ζεύς, Δήμητρα), έννοια συμβατή με την παρακάτω ιερατική ερμηνεία του οι-

κωνυμίου Δεπαλίτσα}. Φημίζεται για το χωριό και η ονομασία «Πωγωνιανή», με βάσιμες ενδείξεις ότι ήταν και έδρα επισκόπου. Εδώ γινόταν μεγάλη ζωοπανήγυρις, τουλάχιστον μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

Οι εξής εκδοχές είναι πιθανές:

1) Η ιερότητα του χώρου, που εξελίχθηκε σε θρησκευτικό κέντρο της περιοχής, καθώς δείχνουν ευρήματα και αναφορές, ίσως να ονομάτισε το χωριό. Η προφορά της πρώτης συλλαβής ως (Δι) και όχι (Ντι) προοιωνίζει ελληνικό υποκείμενο θέμα.

Στα παλ. Σλ. *dipali* (= ιερατικά άμφια, πολύδιπλες ιεροστολές, δηλ. πολύπτυχα εκκλησιαστικά/ λειτουργικά/ιερατικά αμφιέματα) και *dipla* (= διπλοί, δίπλαξ, πτυχωτό διπλόφαρδο αμφιέμα) > Αλβ. (dy)palë-a και με απλολογία palë-a (= πτυχή, δίπλα, δίπλωση) < αρχ. Ελλ. «δίπλα» (= διπλόη, πτυχή/δίπλωση υφάσματος, παλ. Σλ. *dipla*) | και Σλ. κατάληξη -ica.

Συνεπώς, από το θέμα *dipal-*, συν την κατάληξη -ica, προκύπτει *Dipal-ica* > **Διπαλίτσα** (= κώμη με ιεράμφια). Φαίνεται πως, όταν και όποτε οι έποικοι Σλάβοι πρωτοήλθαν εδώ, βρήκαν ένα πόλισμα με πολλούς ιερείς και ναούς {όχι κατ' ανάγκη χριστιανικούς, αν διασυνδεθεί με την ερμηνεία του οικωνυμίου Οστανίτσα [31], με την οποία γειτονεύουν}, γι' αυτό και την ονόμασαν έτσι στη γλώσσα τους, από το ελληνογενές *dipali*.

Τούτη την εξήγηση στηρίζουν οι παρακάτω σκέψεις:

Ο ευρύτερος χώρος ήταν ανέκαθεν λατρευτικός, γεγονός που καταδεικνύεται από τις πολλές, {κατά μαρτυρίες των εντοπίων υπήρχαν περί τις 70}, παμπάλαιες εκκλησίες/εξωκλήσια, και κυρίως την «μολυβδοσκεπάστη» μονή της Παναγίας. Αυτή είναι το παλαιότερο χριστιανικό ιερό της επαρχίας. Για το «μολυβδοσκεπάστον» του ναού, ένιοι ερευνητές εκφράζουν απορία και αντίρρηση, για το αν θα μπορούσε, αντικειμενικά, σε εκείνη την μεσαιωνική εποχή του σλάβικου εποικισμού, να κατασκευαστεί όντως με μολύβδινη επικάλυψη ο ναός της Παναγίας, λόγω κυρίως του απόμακρου της θέσης. Τέτοιες επικαλύψεις, που απαιτούν μεταλλουργικές τεχνικές, ίσως, μόνον και σπανίως στη Βενετία και την Κωνσταντινούπολη γίνονταν τότε. Την απορία τους αίρει ερμηνεία από το παλ. Σλ. *moljva* (= προσευχή), {παλ. Σλ. *moliba/molitva* (= δέηση, προσευχή), *moliviši* (= προσευχητές, παρακλητές), *molitvinica* (= ναός)}, λέξεις συμβατές με την ιερότητα του χώρου, {συναφές και το οικωνύμιο Μόλιστα [27]}. Οι φερτοί Σλάβοι έποικοι κάπως ονόμασαν, από τις παραπάνω δικές τους λέξεις που είναι ομόηχες με το Ελλ. «μολύβι», τον ιερό τούτο τόπο, όταν ήλθαν εδώ, και κατόπιν, κατά φωνητική (όχι νοηματική) ελληνική απόδοση/ερμηνεία, προέκυψε η έννοια «μολυβδοσκεπάστον», η οποία ασμένως υιοθετήθηκε έκτοτε από την Εκκλησία, γιατί προσέδιδε κύρος και αίγλη στη μονή.

2) Έχει προταθεί κατά καιρούς και ερμηνεία από το Ελλ. «Διόσπολις» (= πόλη του Δία) > Διπολίτσα > Διπαλίτσα, σε συνδυασμό με τα αρχ. Ελλ. «Διπόλια» (= γιορτή του Διός στην πόλη της Αθήνας).

Η εκδοχή τούτη προϋποθέτει την ιστορική επιβεβαίωση της ύπαρξης κάποιας κώμης «Διόσπολις», η οποία δεν έγινε ακόμη, και βέβαια τη διαπλοκή της με τις σκέψεις της υπερκειμένης παραγράφου 1, περί ιερότητας του χώρου, ο οποίος εκχριστιανίστηκε σε υστερότερα χρόνια.

3) Λατ. *depallo* (= αποχαρακώ, αφαιρώ το χαράκωμα), *depalatum* (= αποχαρακωση) < Λατ. *palus* (= χάραξ, σκόλοψ, πάσσαλος, παλούκι) > υποκορ. παλ. Σλ. *palica* (= χανάκι, ράβδος, βακτηρία, βέργα, Σερβ. *palica*).

Από τα παραπάνω, **Δεπαλίτσα** (= ανοχύρωτη, χωρίς χαράκωμα), δηλ. χωρίς ξύλινο εκ χαράκων περίφραγμα. Γνωρίζουμε ότι Έλληνες, Ρωμαίοι, Βυζαντινοί έκαναν μεγάλη χρήση τέτοιων χαρακωμάτων. Δεν είναι εμφανής ο λόγος για τον οποίο ο οικισμός έμεινε χωρίς χαράκωμα. Να ήταν, άραγε, μια από τις 70 Μολοσσικές πόλεις που κατέστρεψαν οι Ρωμαίοι το 168/169 π.Χ., τιμωρώντας τους για τη συμμαχία τους με τους Μακεδόνες; Ίσως ναι, {αν συνδυαστεί με την ερμηνεία της ονομασίας Οστανίτσα [31] του όμορου χωριού}, οπότε στο εξής έμεινε χωρίς χαράκωμα και ονομάστηκε γι' αυτό από το λατινικό *depalatum*. Είναι, όμως, εφικτό ο απόηχος αυτής της καταστροφής να διασώθηκε τόσοι πολλούς αιώνες, μέχρι τους σλάβικους εποικισμούς στο Βυζάντιο; Λόγω αυτών των αποριών, πιθανότερο είναι να δηώθηκε και αποχαρακώθηκε σε κάποια μεταγενέστερη βαρβαρική επιδρομή, από τις τόσες που αναφέρει η ιστορία. Τίποτα το συγκεκριμένο δεν ξέρουμε τώρα. Η ιστορία κρατάει πεισματικά ακόμη το μυστικό.

4) Υπάρχει και η άποψη ότι το όνομα προέκυψε από το Ελλ. «Δίπολις» (= διπλή πόλη) > Διπολίτσα > Διπαλίτσα, σε συνάρτηση με τη λέξη «διπολίτης» (= πολίτης δύο πόλεων). Οι δύο αυτές πόλεις/κώμες λέγονταν *Διπαλίτσα* και *Μεσαριά*. Η τελευταία βρίσκεται τώρα στην αλβανική πλευρά των συνόρων. Για να έχει λογικότητα τούτη η άποψη, δεν έπρεπε να λέγεται Διπαλίτσα καμία εξ αυτών, αλλά και οι δύο μαζί με ενιαίο όνομα. Αυτό, όμως, δεν συμβαίνει, οπότε, μάλλον, άστοχη είναι η εκδοχή αυτή.

Πλησιέστερη σε τούτη την προσέγγιση είναι η πρόταση στο (25) της βιβλιογραφίας, από το Αλβ. *dy* (= δύο) + Αλβ. *palë-a* (= πτυχή, δίπλα – συνεκδ. ζεύγος, ζευγάρι – πλευρά, μεριά, μπάντα) < Ελλ. «δίπλα/δίπλωση», με την μεταφορική έννοια **Διπαλίτσα** (= Ζευγάρι | Διπλή | Δίπλευρη). Το θέμα και η κατάληξη είναι τα αυτά με την εξήγηση της παραγράφου 1. Η διατήρηση του αρχικού Δ στην προφορά δείχνει ελληνική επιρροή.

[10] ΔΕΡΒΕΝΙ [Δερβένι]

Προφορά: Στο Δερβέν(ι), και ο κάτοικος Δερβενιώτης.

Είναι οικισμός υπαγόμενος, τώρα, διοικητικά στο χωριό Μελισσόπετρα [26]. Βλέπει προς την κοιλάδα του Σαρανταπόρου ποταμού, στο σημείο όπου υπάρχει στένωμα, το οποίο ανέκαθεν γεφυρωνόταν με λιθόκτιστη και τοξωτή γέφυρα, ονομαζόμενη «γέφυρα Δερβενίου/Σκορδίλη», η οποία κατέπεσε το 1948. Σ' αυτό το

σημείο η σημερινή οροθετική γραμμή Ελλάδας-Αλβανίας συναντάει τον ποταμό Σαραντάπορο, τον οποίο και ακολουθεί για λίγο διάστημα.

Το όνομα είναι τουρκογενές ελληνικό: νέο Ελλ. «*δερβένι*» (= στενό πέρασμα/χαράδρα ανάμεσα από βουνά - φυλάκιο σε ορεινή διάβαση) < Τουρκ. *dervent/derbent* (= κλεισώρεια, κλεισούρα, μικρό μεθοριακό φρούριο).

Συνεπώς, **Δερβένι** (= κλεισούρα, κλεισώρεια).

[11] ΖΕΛΙΣΤΑ [Εξοχή]

Προφορά: Στ' Ζέλστα, και ο κάτοικος Ζελισνός/Ζελστινός [και λογίως Ζελιστινός].

Χωριό και έκταση κατάφυτη από κάθε λογής δένδρα και κυρίως βελανιδιές. Αυτό το χαρακτηριστικό του τοπίου αποδίδει η νέα, αλλά και η παλαιά ονομασία του χωριού, η οποία έχει σλάβικη προέλευση.

1) παλ. Σλ. *zelo* (= χόρτο, βοτάνη), *zelnj* (= χλωρός, πράσινος), *zelijs* (= λάχανα), *zelzdj* (= βαλανίδι) | Βουλγ. *zelen* (= πράσινος, άγουρος), *zele* (= λαχανικό), *zeljd* (= βελανίδι, βάλανος) | Σερβ. *zelen* (= πράσινος, χλωρός) | και Σλ. περιεκτική κατάληξη *-izta*.

Από το παραπάνω θέμα *zel-*, συν την κατάληξη *-izta*, προκύπτει *Zel-izta* > **Ζέλιστα** (= πράσινη, πρασιανή), δηλ. έχουσα πολλή πρασινάδα/χλωρωσιά, εξήγηση που δίνεται στο (5) και (25) της βιβλιογραφίας.

2) Η άποψη ότι η ονομασία προέκυψε από κάποιον πρωτοοικιστή *Ζέλιο*, είναι ευρετικό ιδεολόγημα, για να δοθεί εύκολη ερμηνεία στο όνομα του χωριού.

[12] ΖΕΡΜΑ [Πλαγιά]

Προφορά: Στ' Ζέρμα/Ζιέρμα, και ο κάτοικος Ζερμωτ'νός [και λογίως Ζερματινός].

Το χωριό είναι κτισμένο σε πλαγιά του τρουλλωτού βουνού «(Μ)πουχιέτσι» (1.700 μ), το οποίο είναι γυμνό στα κορυφαία περίπου 400 μ του υψομέτρου του, έχει ηφαιστειακή καμένη όψη και περιρρέεται από τον Σαραντάπορο ποταμό. Το όνομα «Ζέρμα» μνημονεύεται άπαξ στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας, πριν το έτος 1692, όπως στο (23) της βιβλιογραφίας αναγράφεται, χωρίς να είναι σαφές αν αναφέρεται στο έκτοτε υπάρχον «μοναστήρι Ζέρμας» ή σε οικισμό, αφού και το γειτονικό «μοναστήρι Κλαδόρμης» (σημερινό μοναστήρι Φούρκας) απογράφεται εκεί απλά ως «Κλαδόρομι», 4 φορές, επίσης πριν το έτος 1692.

Οι κάτοικοί του αποκαλούνταν από τους άλλους Μαστοροχωρίτες με το παρατσούκλι **Γιακαλιά** (= ταλαγάνια), δηλ. ένα είδος κάππας, επειδή, κατά τους πρόσφατους αιώνες, ήσαν κυρίως κτηνοτρόφοι και τέτοια φορούσαν, ενώ στο παρελθόν ασκούσαν παράλληλα και την κτιστική τέχνη. Είναι λέξη της τοπικής μαστόρικης/κουδαρίτικης διαλέκτου, προκύπτουσα από το Ιταλ. *giacca* (= σακάκι, πανωφόρι).

1) Η ρίζα του ονόματος είναι σλάβικη, γιατί τα θέματα *žer-/žar-* είναι σλάβικα και δηλώνουν κάτι που έχει σχέση με καμένο, άνθρακες ή φωτιά, π.χ. παλ. Σλ.

žeravi (= άνθρακες, πυρώδεις άνθρακες), žeratiki (= ανθρακιά, σώρευμα πυρός), žeravini/ žeraticini (= διάπυρος), žerim (= ό,τι καμένο, π.χ. γεύση, όψη, οσμή, κ.λπ.) | Σερβ. žeravica (= ανθρακιά, χόβολη) | Αλβ. zjer/zjere (= βρασμένος, βραστός), zjarmi-a (= πυρετός), zjarr-i (= φωτιά, πυρ) | τοπικό «ζιάρα» (= πυρώδης ανθρακιά).

Από τα παραπάνω τεκμαίρεται ότι **Žέρμα > Ζιέρμα > Ζέρμα** (= ανθρακισμένη, καμένη), εξήγηση που επιβεβαιώνει η εικόνα καμένου/μαύρου τοπίου που εμφανίζει ο ευρύτερος χώρος, καθώς και οι άλλες κύριες τοπωνυμίες της περιοχής {π.χ. «Πρυάσωπος/Πρηάσωπος» (= ο έχων καμένη όψη), «Μπουχιέτσι/Πουχιέτσι» (= καπνισμένο), «Žά(ρ)μπιανη» (= καρβουνιασμένη), «Κούτσουρο» (= συνδαυλισμένο πρέμνο)}. Αρχικά, από τους επήλυδες Σλάβους των μεσαιωνικών χρόνων, θα ονομάστηκε «Žέρμα» η ευρύτερη N/NA πλευρά του βουνού «Μπουχιέτσι», λόγω της καταφανούς καμένης όψης εκ του μαύρου πετρώματος, όμοιο με λιθάνθρακα. Κατόπιν πήρε το ίδιο όνομα και το χωριό, όταν και όποτε κτίστηκε εκεί. Η εκφορά του ονόματος με αρχικό (Zi) = Ž = Σλ. Ж, και όχι Z, και τα πραγματολογικά στοιχεία συνηγορούν υπέρ της παρούσης εξήγησης. Σημειώνουμε ότι στο (25) της βιβλιογραφίας δίνεται η ίδια ερμηνεία, με την δική μας αίρεση ότι οι κάτοικοι δεν λέγονται ποτέ «Ζιερμάτες», αλλά «Ζιερμωτ'νοί» και λογίως «Ζιερματινοί».

2) Η άποψη ότι το όνομα προέκυψε από τη νέο Ελλ. λέξη «γέρμα» και κατά παραφθορά «Ζέρμα», με τροπή του Γ σε Z, {από όπου και το εννοιολογικά όμοιο νέο όνομα Πλαγιά, λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους}, την οποία επανειλημμένα πρότειναν οι ελληνοδιδάσκαλοι στο παρελθόν, λίγες πιθανότητες έχει να είναι σωστή. Χωλαίνει σφόδρα και έχει πολλά τρωτά, κυρίως επειδή η λέξη «γέρμα» είναι λέξη του ύστερου ελληνισμού, αρκετά νεότερη και πολύ ποιητική, οπωσδήποτε πιο πρόσφατη από το σλαβογενές τοπωνύμιο «Žέρμα», το οποίο αιτιολογεί και την παλαιότητα της τοπωνυμίας, χωρίς να αντιβαίνει σε καμία χρονολόγηση.

3) Η προταθείσα κατά καιρούς ερμηνεία από το Ελλ. «έρημα/έρμα» και εν τέλει Ζέρμα, με πρόταξη ενός Z, είναι παντελώς ατεκμηρίωτη και άσχετη με την ονομασία του χωριού.

[13] ΙΣΒΟΡΟΣ [Αμάραντος]

Προφορά: Στον Ίζβορο, και ο κάτοικος Ιζβορίτης/Ισβορίτης.

Είναι ένα από τα λουτροχώρια της επαρχίας. Έχει ατμούχες θερμές πηγές, αναδυόμενες από σχισμές του βραχώδους βουνού «Μπάμπα», με ιαματικές ιδιότητες, τα γνωστά παλιά «Μπάνια», τα τωρινά «Λουτρά» (ατμοθέρμες) Αμαράντου. Αυτό το ιδιαίτερο στοιχείο ονομάτισε το χωριό. Αλλά και ο ευρύτερος τόπος του χωριού έχει πολλές πηγές.

Το όνομά του έχει σλάβικη προέλευση: παλ. Σλ. izvorj (= πηγή, κρήνη) | Σερβ. izvor (= πηγή – πηγάδι) | Βουλγ./Ρουμ. izvor (= πηγή) | Βλαχ. izvoru (= πηγή). Η λέξη δείχνει σύνθετη εκ του παλ. Σλ. izj (= από, εκ) + παλ. Σλ. vorj (= όρυγμα), με

αρχική έννοια «νερό από όρυγμα | voda izj vorj», δηλ. από φρέαρ/πηγάδι.

Άρα, **Ίσβορος** (= πηγή), εννοείται θερμοπηγή, όπως και πράγματι είναι. Αυτό δείχνει ότι υπήρχαν και λειτουργούσαν οι ατμοθέρμες από τα μακρινά εκείνα χρόνια του σλάβικου εποικισμού και συνεπώς ελέγχεται εσφαλμένη η γραφείσα πληροφορία ότι οι θερμοπηγές πρωτοεμφανίστηκαν στην περιοχή κατά τους χρόνους του Αλή Πασά (1744 – 1822 μ.Χ.). Μάλλον από τότε διασώθηκαν οι πρώτες γραφές γι' αυτές, διότι το υπόγειο θερμικό πεδίο των κοντινών χωριών Καβάσιλα [14], Πλεθούκι [31], Ίσβορος [13] είναι ενιαίο γεωλογικώς και παμπάλαιο χρονικώς.

Το νέο όνομά του Αμάραντος το πήρε από το πλησιόχωρο βουνό «Μαραντοβούνι», αλλιώς «Καμενίκος/Κάμενικ» (= πετρωτό), {από το Σλ. kamenik (= πέτρα)}. Το πετροβούνι αυτό λέγεται έτσι, γιατί εκεί φυτρώνει το φυτό «αμάραντος», αρχ. Ελλ. «αείζωον» και Λατ. sempervivum, στο οποίο αναφέρεται και το πασίγνωστο δημοτικό τραγούδι.

[14] ΚΑΒΑΣΙΛΑ [Καβάσιλα]

Προφορά: Στα Καβάσιλα, και ο κάτοικος Καβασιλιώτης.

Άλλο ένα λουτροχώρι της επαρχίας. Έχει θερμά θειούχα νερά, χαμηλά κατά μήκος της αριστερής κοίτης του Σαραντάπορου ποταμού, όπου η τοποθεσία λέγεται «Βρωμονέρια» και γειτονεύει με το έναντι λουτροχώρι Πλεθούκι [36]. Εκεί, μέσα σε πολλά κοιλάματα (λακκούβες) με ιαματικό νερό ή θεραπευτική λάσπη, οι άνθρωποι κάνουν λουτρά. Το όνομα πάντα λέγεται στον πληθυντικό αριθμό, και αυτό έχει σχέση με τους πολλούς ιαματικούς λάκκους όπου πλένονταν/λούονταν ανέκαθεν οι άνθρωποι.

1) Η ονομασία είναι λατινικής προέλευσης: μσν Λατ. cavasiolum (= μικρό κοίλωμα, μικρή γούβα, Λατ. cavernula) < υποκορ. του μσν Λατ. cavasio/cavatio (= κοίλωμα, κοιλότητα, κούλον, Λατ. caverna) < Λατ. cavus (= κούλος).

Συνεπώς, **Καβάσιλα** (= μικρά κοιλάματα, γουβίτσες, μικρές γούρνες), εννοείται γεμάτα ιαματικό θερμό νερό ή θεραπευτική λάσπη.

Προς επίρρωση αυτής της ερμηνείας αναφέρουμε ότι υπάρχει ομώνυμο χωριό στο νομό Ηλείας, το οποίο έχει λάκκους με ιαματικά λασπόλουτρα. Αλλά και στο χωριό «Καβάσιλα» Ημαθίας υπήρχαν πολλοί λάκκοι με θερμά νερά, στις παρυφές της μέχρι εκεί εκτεινόμενης και ήδη αποξηραμένης λίμνης των Γιαννιτσών, γι' αυτό το διπλανό χωριό λέγεται «Λουτρό». Τα στοιχεία αυτά ακράδαντα στηρίζουν την ανωτέρω λατινογενή εξήγηση, η οποία φανερώνει ότι οι ιαματικές ιδιότητες των νερών του χωριού ήσαν γνωστές από τους αρχαίους χρόνους, όταν οι λατινόφωνοι Ρωμαίοι είχαν κατακτήσει την Ήπειρο.

2) Η διασύνδεση του ονόματος του χωριού με τον άρχοντα, βυζαντινό την καταγωγή, *Αλέξιο Καβάσιλα* (αρχές 14ου μ.Χ. αιώνα), στον οποίο, δήθεν, δόθηκε το χωριό ως τιμάριο, η οποία προτείνεται στο (1) της βιβλιογραφίας, δεν μπορεί ιστορικά να επιβεβαιωθεί. Η εκδοχή αυτή υστερεί και λεκτικά, διότι η εκφορά της ονο-

μασίας δεν ενέχει, ούτε και υπονοεί, κάποια κυριότητα, π.χ. σε χωράφια, κτήματα, βοσκήματα. Άλλως, έπρεπε να λέγεται «Καβασιλάδικα/Καβασιλάτικα/Καβασιλαίικα» και όχι απλά «Καβάσιλα».

[15] ΚΑΝΤΣΙΚΟ [Δροσοπηγή]

Προφορά: Στο Κάντσκο, και ο κάτοικος Καντσιώτης [και λογίως Καντσικιώτης].

Τούτο το μαστοροχώρι είναι κτισμένο στις βόρειες πλαγιές του βουνού «Οχυρό/Ταμπούρι», προς τον Σαραντάπορο ποταμό. Κατέχει και την έκταση του πάλαι ποτέ υπαρκτού χωριού «Λιάσκα/Ljaška», {λάθος το λόγιο «Λιάτσικα»}, το οποίο ακριβώς έτσι αναφέρεται άπαξ, πριν το έτος 1692, στον κώδικα της μονής Ζάμπορδας, όπως στο (23) της βιβλιογραφίας αναγράφεται. Υπήρχε και μικροοικισμός «Καντσικούλι», κοντά και ανατολικότερα από τη «Λιάσκα», υπαγόμενος τώρα γεωγραφικά και αυτός στο Κάντσκο.

Στη βάση του χωριού υπάρχει ένα ευρύ βαρικό πλάτωμα, τροφοδοτούμενο από τη βρύση της «Χώρας το πηγάδι». Εξ αυτού τεκμαίρεται ότι «Χώρα», δηλ. χωριό, ονομαζόταν ο πρωτοοικισμός. Τούτο το πλάτωμα αρχικά ήταν καλαμώνας με κάθυγρο έδαφος, γι' αυτό οι οικιστές του παλιά λέγονταν «Τζουρτζουλιώτες/Τζουρτζουλιώτες» (= διάβροχοι, μουσκεμένοι), {Αλβ. xurxull/τζουρτζούλ (= μουσκίδι, διάβροχα)}, και ίσως, στο απώτατο παρελθόν, ασχολούνταν με την καλαμοπλεκτική, αν και τέτοια θύμηση δεν διασώθηκε. Τώρα είναι ένας μεγάλος λαχανόκηπος, όπου συστηματικά καλλιεργούσαν κράμβες. Έτσι προέκυψε το παρατσούκλι **Καρ(μ)πουλάχανα** (= κραμβολάχανα), όπως τους αποκαλούν οι λοιποί Μαστοροχωρίτες. Μαρτυρείται ότι η καδοποιΐα ήταν δεύτερη τεχνική ενασχόληση των κατοίκων. Σε έγγραφα της ύστερης τουρκοκρατίας απαντάται και ως Κάνζικο/Κάντζικο, αλλά και ως Κάνισκο.

Καθαρό θέμα kan- στη σλάβικη ομογλωσσία δεν υπάρχει, {ο Γερμανός ειδικός σλαβολόγος/γλωσσολόγος Vasmer, επικαλούμενος και τον Hilferding, κάνει νύξη περί αυτού}. Συνεπώς, το καταχωρημένο στο (14) της βιβλιογραφίας παλ. Σλ. kanžti/kanoti (= στάζω, σταλάζω) είναι άλλης αρχής, όχι σλάβικης. Το αυτό ισχύει για το Σερβ./Βουλγ. kaniti/κάνηja (= καλώ – παροτρύνω, προτρέπω – προτίθεμαι, σκοπεύω - παρασκευάζω, ετοιμάζω) < Λατ. conor/conari (= αποπειρώμαι, επιχειρώ), από το οποίο δεν προκύπτει λογική ερμηνεία για το οικωνύμιο.

Υπάρχουν οι εξής πιθανές εξηγήσεις για το παλαιό όνομα:

1) αρχ. Ελλ. «κάννη» (= καλάμι, δόναξ, ταρσός, Λατ. canna) > αρχ. Ελλ. «κάνεον» (= αβαθές πανέρι από καλάμια) και «κάνης» (= καλάθι καλαμόπλεκτο - ψαθί από καλάμια) > αρχ. Ελλ. «κανίσκος» (= κάνιστρο/καλάθι) και «κανίσκιον» (= καλάθι από καλάμια) > Βυζ. «κανίσκιον» και τοπικό «κανίσκι» (= δώρα σε κάνιστρο φερόμενα). Εδώ λαμβάνονται με την πρωταρχική επιθετική σημασία της κατάληξης «-ίσκος» που εσήμαινε «όμοιος με/προς», εν προκειμένω όμοιος προς καλάμι, δηλ. καλαμωτός.

Εξ αυτών και του θέματος «καν-/καη-», με τονική αναβίβαση κατά το ομοιόσημο «κάνιστρο», προήλθε, είτε απευθείας **Κάνισκο** > **Κάν'σκο** > **Κάντσκο** > **Κάντσκο** (= καλαμωτό, καννωτό, ταρσωτό), εννοείται μέρος, εδώ με την πρωταρχική, επιθετική έννοια της λέξης, είτε, με προσθήκη της σλάβικης κατάληξης -σκο/-sko, προέκυψε το Καη-σκο > **Κάντσκο** > **Κάντσκο**, ακριβώς με την ίδια σημασία. Η δεύτερη εκδοχή έχει τα τρωτά της, διότι δεν πολυσυνηθίζεται η μίξη αλλοεθνών γραμματικών στοιχείων, χωρίς και να αποκλείεται. Ο καλαμωτός τόπος ονομάστηκε **Κάντσκο**, και με το πέρασμα του χρόνου πήρε το ίδιο όνομα ο πρωτοοικισμός «Χώρα» (= χωριό) που ήταν εκεί. {Στο χωριό Καβάσιλα [14] υπάρχει παραποτάμιος καλαμότοπος ονομαζόμενος «Κανίσκια», δηλ. καλαμωτά/καννωτά}.

Αλλά και το θέμα του παλ. Σλ. kanžti/kanoti (= στάζω, σταλάζω) είναι το ίδιο ή συνεκδοχικά σχετίζεται με το Ελλ. «κάννα/κάννη/κανης» (= καλάμι, Λατ. canna), είτε ως σωλήνας/κάννη από την οποία στάζει/ρέει νερό, είτε διότι όπου φύονται καλάμια πάντα στάζει/ρέει νερό. Και εξ αυτού αν ερμηνευτεί το οικωνύμιο, πάλι νοηματικά η ίδια, ως άνω, εξήγηση προκύπτει.

2) παλ. Σλ. kǫzǫj (= ενέδρα, παραμόνευση, φυλακή – τέχνη, τέχνημα, επιτήδευμα) > βουλγαρογενές Πομάκικο kanče (= ενέδρα, λημέρι, παγίδα) και kanca/kanza (= σκοπιά, φύλαξη) | παλ. Σλ. kazǫj (= ποινή, κολασμός) > Σερβ. kǫzǫ και Βουλγ. kǫzǫj (= τιμωρία).

Από το αρχικό θέμα kǫzǫj-/kazǫj-, συν την Σλ. τοπωνυμική κατάληξη -σκο/-sko, προκύπτει Kazǫj-σκο > αναγρ. Kanz-σκο > **Κάντσκο** (= σκοπιά, φυλακείο), δηλ. τόπος φυλασσόμενος. Η ερμηνεία τούτη σχετίζεται με την παρουσία του χωριού πάνω στο βουνό «Οχυρό/Ταμπούρι», επί του οποίου υπάρχουν και άλλες τοπωνυμίες σχετιζόμενες με στρατιωτική φύλαξη, π.χ. «Καζέρμα» (= στρατώνας), «Σιτσίνη» (= όρχος/τάγμα στρατού), «Καζμούλη» (= ημιονοστάσιο), «Καταυλισμός», από όπου ελεγχόταν το πέρασμα από Ήπειρο στη Μακεδονία και τανάπαλιν. Και τα οικωνύμια Κεράσοβο [17] και Φούρκα [45] των όμορων χωριών μάλλον σημαίνουν στρατιωτική φύλαξη. {Ομοιόσημη είναι η ονομασία «Κάνζα/Κάζα» Αττικής, που και αυτή ήταν οχυρωμένο πέρασμα μεταξύ Αττικής και Βοιωτίας}.

Η δεύτερη έννοια του παλ. Σλ. kǫzǫj, σε συνδυασμό με το παλ. Σλ. kǫzǫjnikj (= αρχιτέκτων, τεχνίτης, τέκτων), οδηγεί, με την ίδια μεθοδολογία, στην ερμηνεία **Κάντσκο** (= χωριό με κτίστες), έννοια πλήρως συμβατή με την παμπάλαια τεκτονική παράδοση του χωριού.

3) Λάθος πρέπει να είναι η συσχέτιση του ονόματος με την ερμηνεία της λέξης Κόνιτσα [18], από το Σλ. konj (= ίππος), όπως προτείνεται με το λήμμα αρ. 155 {σε συσχέτισμό με το λήμμα αρ. 50} στο (2) της βιβλιογραφίας, από κάποιο παλ. Σλ. τοπωνύμιο Konjisko, συχνό Σερβ. Konisko, Βουλγ. Konska. Στο (25) της βιβλιογραφίας βεβαιώνεται ότι όλα τα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου που έχουν αφετηρία αυτό το θέμα γράφονται και προφέρονται με ko και όχι με ka. Επί πλέον, στα ορεινά ποτέ ή σπάνια συντηρούσαν άλογα, αλλά πάντα τα ασφαλή και ανθεκτικά μουλάρια, εξού αρχ. Ελλ. «ορεύς» (= ημίονος, μουλάρη).